

Onsdagen den 13 april

Kl. 19.30

Narkotika, m. m.

Förhandlingarna ledde till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde
(forts.)

Fortsattes överläggningen om punkterna 36–51 i socialutskottets betänkande 1976/77:25.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! I socialutskottets betänkande 1976/77:25 behandlas bl. a. nykterhetsvården och narkomanvården. Att det finns ett omfattande alkoholmissbruk är väl känt. Orsakerna till detta omfattande missbruk har varit – och är – ett ständigt debattämne. Vad som gör läget ytterligare allvarligt är att missbruket har trängt allt längre ned i åldrarna.

Situationen kan sägas vara likartad när det gäller narkotikamissbruket. Narkotikavågen började på allvar med centralstimulantia. Amfetaminpreludin kom 1966. Sedan kom haschen 1967–1968. Morfinbas kom därefter i marknaden, och 1972 – det som var väntat – de första heroinfallen.

Situationen har under de senaste åren ytterligare förvärrats. Det tunga missbrukets ökning bör ge oss alla en tankeställare om hur allvarligt läget är. Heroinet har blivit en allvarlig fråga. Vi vet att åtskilliga människor är beroende av heroin, och antalet ökar. Heroinmissbruket finns i de stora städerna. Allt måste göras för att stoppa missbruket.

Problemet med narkotika är även omfattande på våra kriminalvårdsanstalter. Det svåra är ju där att många interner som aldrig prövat på narkotika blir narkomaner under sin fängelsevistelse.

Orsakerna till det omfattande missbruket av alkohol och narkotika är att söka i en mängd olika faktorer. Att i dag även ta upp den debatten skulle bli alltför tidskrävande.

Bland de förebyggande åtgärderna är information till alla grupper i vårt samhälle en av de viktigaste. En annan väsentlig uppgift är att komma till rätta med de hänsynslösa narkotikahajarna som dagligen drar ner barn och ungdom i narkotikatrasket. Dessa hänsynslösa människor sprider död och lidande till de människor som har behov av dessa droger. Polisen, tullen och de socialvårdande myndigheterna har här stora uppgifter i dagsläget. Jag vill gärna ha sagt att det pågår ett intensivt arbete både inom landet och i samarbete med berörda myndigheter i andra länder.

När det gäller vård och behandling av alkohol- och narkotikamiss-

brukare inriktar man sig alltmer på att söka lösa de bakomliggande sociala problemen. Denna helhetssyn medför behov av ett flexibelt utnyttjande av såväl de sociala institutionernas som den öppna socialvårdens totala resurser.

Under de senaste åren har också eftersträvat en ökad samordning med den övriga socialvården, arbetsvården och sjukvården. En vidgad verksamhet i syfte att utveckla alternativa behandlingsmodeller och pröva olika former för samverkan, bl. a. mellan sjukvård och socialvård, pågår och planeras på flera håll i landet. Den brett upplagda försöksverksamheten inom socialvården, som nu pågår i Skåne, siktar mot att finna nya lösningar på dessa frågor. I denna försöksverksamhet deltar bl. a. ett par vårdanstalter för alkoholmissbrukare. I Landskrona kommun har påbörjats en försöksverksamhet med ett samlat program för behandlingen av alkoholskadade. Intensifierade vårdinsatser i anslutning till psykiatriska sjukhus och psykiatriska kliniker m. m. pågår bl. a. vid Ulleråkers sjukhus, Karolinska sjukhusets alkoholklinik och Lillhagens sjukhus. Inom socialstyrelsen arbetar man med en samlad översikt över nykterhetsvården.

I motionen 1976/77:716 framförs från socialdemokratiskt håll ett antal förslag till åtgärder på narkotikaområdet som jag här något vill kommentera. Först vill jag då erinra om att riksdagen – på hemställan av socialutskottet – under hösten har beslutat att hos regeringen begära en kartläggning av narkotikamissbrukets omfattning. Utskottet har därvid bl. a. uttalat att en sådan kartläggning är angelägen eftersom den bör kunna bli av väsentlig betydelse för planeringen av de insatser som fortlöpande görs för att bekämpa narkotikamissbruket. Regeringen har den 17 mars beslutat tillsätta den av riksdagen begärda utredningen. Kartlägningsarbetet bör enligt direktiven i första hand syfta till att ge en ingående beskrivning av det tunga missbrukets omfattning i syfte att ge underlag för beslut om bl. a. de olika vård- och behandlingsinsatser som krävs för mer etablerade missbrukare.

Vad avser motionärernas yrkande om att regeringen skall uppta förhandlingar med huvudmännen för att verka för tillkomsten av platser i behandlings- och inackorderingshem för narkotikamissbrukare kan anföras följande. Enligt vad utskottet inhämtat har sådana förhandlingar redan påbörjats genom en konferens som hölls i december 1976 mellan företrädare för socialdepartementet, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, vissa större kommuner och landsting samt några frivilliga organisationer. Man avser nu att under våren följa upp denna konferens genom regionala överläggningar. I samband med att socialutredningen lägger fram sitt slutbetänkande och arbetet inom Nykterhetsvårdens Strukturgrupp (NyS) avslutas kommer även att anordnas informationsmöten med huvudmännen där frågan om behovet av ytterligare platser i behandlings- och inackorderingshem kommer in som ett naturligt led i diskussionerna. I detta sammanhang kan nämnas de överläggningar som socialstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbun-

det kontinuerligt har med huvudmännen i dessa och andra frågor. Mot bakgrund av den verksamhet som sålunda pågår och planeras anser utskottet inte att det är erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionsyrkandet.

Jag vill vidare erinra om vad socialministern sade här i kammaren vid en interpellationsdebatt den 28 mars i år: "Under budgetåren 1973/74 och 1974/75 tillkom enligt socialstyrelsens uppgifter inga nya platser vid behandlingshem och inackorderingshem. --- Detta innebär att vi har fått en eftersläpning av vårdresurserna som vi nu måste bygga ifatt. Skall vi därtill kunna öka på antalet så att alla de som vill ha vård och som nu står i kö kan få en plats fordras det att vi snabbt sätter i gång och bygger, och jag hoppas att det också skall gå.

I den nya budgeten har vi också satsat på familjevården, där vi får en ökning av statsbidraget till kommunerna från 10 till 50 kr. per dag. Jag har därför förhoppningar om att vi skall kunna få fram ett större antal platser även där."

När det gäller anslag till de frivilliga organisationerna har utskottet vid många tillfällen framhållit att frivilliga organisationer utför ett mycket värdefullt arbete när det gäller förebyggande och rehabiliterande insatser för missbrukare av beroendeframkallande medel. Det är därför väsentligt att dessa organisationers verksamhet på olika sätt uppmuntras och stöds. Utskottet är berett att förorda en kraftig ökning av de medel som anvisas under förevarande anslag och som till sin huvuddel fördelas mellan frivilligorganisationerna. Ökningen bör ske med de belopp som föreslås i propositionen eller med sammanlagt 2 350 000 kr. Detta innebär en mer än dubbelt så stor ökning av anslaget som den ökning som skedde förra året. Den dåvarande regeringen hade föreslagit en höjning av anslaget från 4 800 000 kr. till 5 600 000 kr., men på förslag av utskottet anvisade riksdagen totalt 5 900 000 kr. under anslaget. Uppdelningen av det av utskottet tillstyrkta beloppet på olika delposter bör göras av regeringen med utgångspunkt i vad som anförs i budgetpropositionen och som ovan redovisats. I fråga om bidrag till kommuner samt frivilliga organisationer som ägnar sig åt rehabilitering av alkohol- eller narkotikamissbrukare m. fl. har departementschefen, såvitt avser stödets inriktning, särskilt framhållit att man bör beakta projekt som avser insatser för ungdomar i riskzonen.

I fråga om försöksverksamheten med social jour finns skäl framhålla följande. Försöksverksamheten, som pågått sedan hösten 1974, avslutades vid utgången av år 1976. En utvärdering har i början av innevarande år publicerats i en rapport från socialstyrelsen "Social jour. Rapport från en försöksverksamhet". Att staten ger bidrag till en viss typ av social verksamhet som exempelvis social jour stämmer inte överens med den i socialutredningens principbetänkande angivna målsättningen att statsbidrag till socialvård bör utgå i form av allmänt driftbidrag för att man inte skall styra kommunernas verksamhet utan ge dessa möjlighet att tillämpa helhetssynen inom socialvården. Den angivna målsättningen

hindrar dock inte enligt utredningen att det i vissa sammanhang kan vara motiverat med riktade bidrag för att stimulera viss verksamhet. Utskottet utgår från att regeringen vid den fortsatta beredningen av frågan om åtgärder mot narkotikamissbruket överväger frågan om ytterligare temporära bidrag till den här verksamheten.

När det gäller alkoholpolitiken får vi tillfälle att i samband med behandlingen av propositionen 1976/77:108 ytterligare diskutera dessa frågor.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i berörda delar.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bengtsson i Göteborg har många gånger stått i talarstolen här och talat i denna fråga, och det har skett med ett visst engagemang. Så var det även nu, men i dag hade han fått med utskottsmajoritetens skrivning, och därför var hans tal litet mera dämpat. Det borde ju, med det stora engagemang som ändå finns där, ha slutat med ett yrkande om bifall till reservationerna.

Jag vill alltså bara konstatera att talet inte har gett ett enda öre i förbättringar.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c) kort genmäle:

Herr talman! I inledningen till sitt anförande tog herr Svensson i Kungälv upp den diskussion som förts omkring alkohol- och narkotikapolitiken och tyckte ungefär som så, att nu skall vi ha ett samlat alkohol- och narkotikaprogram, som socialdemokratin kommer att arbeta vidare på inför framtiden.

Detta är ju bra; jag tycker att det är helt i sin ordning om detta blir verklighet. Men ni har ju haft regeringsmakten i 44 år, herr Svensson, och under senare år har ni varit väl medvetna om situationens allvar på alkohol- och narkotikasidan. Jag vill påstå att det inte blev någonting av de åtgärder som vi har bett om från den här talarstolen vid åtskilliga tillfällen under 1970-talets början, sedan vi blivit medvetna om att heroinet var på väg in i landet – vi inte bara anade, utan vi *visste* att det skulle komma. Den dåvarande socialministern sade visserligen att det krävdes kraftfulla åtgärder för att vi skulle kunna klara av problemet men att vi ändå borde vänta och se. Ja, vi har väntat och vi har sett, och vi har också fått se konsekvenserna av narkotikaproblematikens utveckling, som i dag är ytterst allvarliga! Det är vi helt överens om.

Jag beklagar bara att det skulle behöva dröja tills det kom en ny och kraftfull regering för den sakens skull. Den regeringen tillträdde sitt ämbete i höstas, men den har redan nu vidtagit konkreta åtgärder för att så långt som det är möjligt komma till rätta med narkotikaproblemen, inte minst den hemska heroinsituationen. Jag tycker det är beklagligt att man på den socialdemokratiska sidan inte förrän efter regeringsskiftet har vaknat upp och fått klart för sig situationens allvar i samhället. Först

då har man börjat göra det som herr Svensson nu talar om, nämligen utarbetat ett politiskt program i alkohol- och narkotikafrågor. Detta borde ha kunnat göras tidigare – då hade vi kanske sluppit de svåra problemen i dag. Vi har gång på gång och år efter år efterlyst sådana åtgärder, men det kom ingenting. Det finns därför anledning att börja undersöka den här saken nu – och nu har *regeringen* gjort det.

Om arbetslösheten vill jag säga att vi naturligtvis är överens om att ungdomsarbetslösheten är ett stort problem och att den är en följd av en mängd olika faktorer som jag nämnde i mitt första anförande. Men skall vi ta upp den diskussionen nu blir den mycket långvarig. Jag är dock medveten om att vi måste försöka rädda ungdomen från arbetslösheten, som skapar ytterligare problem.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller alkoholfrågan har vi väntat på att APU skulle bli klar och att det skulle komma ett regeringsförslag. Det har vi alltså fått nu, och det får vi återkomma till, som herr Bengtsson i Göteborg så riktigt erinrade om.

Läget är alltså ytterst allvarligt. Herr Bengtsson säger att ni har bett om att vi skulle komma med ett bättre förslag. Det har vi gjort nu. Vi har ett förslag som vida överträffar det som den nuvarande regeringen har lagt fram både när det gäller alkoholfrågan och när det gäller narkotika. Jag tycker att herr Bengtsson i Göteborg skulle vara mycket glad över det; han borde egentligen ha hoppat på den här vagnen, så hade vi fått snabba åtgärder i större utsträckning än vi nu får.

Jag beklagar att det inte har gått att komma överens på den här punkten, för läget är verkligen, som herr Bengtsson säger, ytterst allvarligt.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle ha hoppat på vagnen, menar herr Svensson i Kungälv. Den vagnen borde ni ha haft klar för många år sedan, men den har tydligen inte blivit färdig förrän nu i eftermiddag, när herr Svensson tog till orda från den här talarstolen. Nog sagt om det.

Jag vill än en gång betona det bekymmersamma läget på kriminalvårdsanstalterna med narkotika bland de intagna. Den frågan måste lösas, som vi tidigare har sagt. Vidare måste alla tänkbara åtgärder sättas in för att förhindra narkotikamissbruk under graviditet. På den punkten vill jag citera vad vi sade i debatten måndagen den 28 mars i år:

”De medicinska följderna av amfetaminmissbruk under graviditet är ännu inte klarlagda. Att de sociala konsekvenserna av missbruk hos den ena eller båda föräldrarna är mycket allvarliga för barnen är dock påtagligt. Ett intimt samarbete mellan socialvård samt hälso- och sjukvård är nödvändigt om narkotikaberoende gravida kvinnor skall kunna få den mödravård de behöver. Ett sådant samarbete är också en förutsättning för att de barn som föds skall erhålla nödvändigt stöd och skydd.

Möjligheterna att upptäcka missbruk är f. n. förhållandevis begränsade

vid mödravårdscentralerna. Det bör dock finnas möjligheter att förbättra diagnostiken. Det kan därför övervägas om det inte i instruktionen till den förebyggande mödravården bör lämnas synpunkter på hur missbruk kan upptäckas och om man inte vid misstanke om sådant missbruk skall ta kontakt med såväl mentalsjukvård som med socialvård.

Det synes också angeläget att tillsynsmyndigheten anger riktlinjer för samarbetet mellan socialvården å ena sidan samt mödra-, förlossnings- och förebyggande barnvård å andra sidan i fall av missbruk hos en gravid kvinna.”

Jag vill gärna ha sagt detta, eftersom jag tror att det är utomordentligt betydelsefullt att det kommer ut till berörda myndigheter, så att de verkligen har situationen under uppsikt och hjälper de människor för vilka hjälp är alldeles nödvändig om de skall klara sig för framtiden.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Svensson i Kungälv anhöllit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr socialministern GUSTAVSSON:

Herr talman! Det tycks numera råda enighet om att vi i dag har ett mycket allvarligt problem just när det gäller narkotika. Att vi har problemet som sådant i den omfattning det nu har beror väl i någon mån på den passivitet som har förekommit. Det har redan åberopats att under åren 1973/74 och 1974/75 tillkom inte en enda plats på behandlingshem osv. Detta är en oerhört stor försummelse.

Jag har tidigare sagt i en interpellationsdebatt att det inte finns utrymme för passivitet på någon nivå, om vi skall komma till rätta med de här problemen. Därför är det naturligtvis att beklaga att det är först efter stora rubriker i tidningar och övriga massmedia, som talar om att nu har den och den unga människan dött på grund av heroinmissbruk, som många vaknar upp och kommer till insikt om att nu måste någonting göras. I dag tror jag att vi alla är överens om detta.

Jag vill med några ord kommentera det som herr Svensson i Kungälv sade. Han angriper oss för att vi inte har satsat tillräckligt. Det finns säkert utrymme för att satsa väsentligt mer än vad herr Svensson vill föreslå och vad vi har föreslagit i budgeten, för problemet är så oerhört stort.

Men när herr Svensson frågar mig om jag är beredd att ge socialstyrelsen signal om att omedelbart planera för nya platser, måste jag säga att jag inte förstår herr Svensson. Det är ingenting som har hindrat socialstyrelsen från att planera för nya platser. Det finns reservation på 2,6 milj. kr. som inte är använda, och jag skulle tro att det hade funnits möjlighet att planera för nya platser under åren 1973/74 och 1974/75. Om herr Svensson vill företräda någon myndighet här, så går det bra att ta med beskedet att det finns inget hinder för planering; det är bara att sätta i gång. Men man måste tala om för kommuner och landsting,

alltså för huvudmännen, hur situationen är. Det är detta man icke har gjort. Vi har hört i denna kammare år efter år att man har läget under kontroll, att man följer det med uppmärksamhet. Det räcker inte. Vi måste tala om hur situationen är.

Det var detta som gjorde att vi från departementets sida före jul samlade representanter från Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Stockholm med kranskommuner, Göteborg, Malmö och några kommuner till för att diskutera läget. Detta följs nu upp för att man verkligen skall göra klart för politikerna att vi måste jobba.

Sedan finns det ytterligare möjligheter för socialstyrelsen att planera. Vi har i propositionen föreslagit – och vi tar det beslutet här – att man skall höja statsbidraget till kommunerna från 10 till 50 kr. per dag för familjevården, som jag tror är ett väldigt bra komplement för många. Det gäller att sätta i gång så att vi får fram sådana platser. Här finns utrymme för hur mycket av aktivitet som helst. Vi måste angripa problemen på bred front, som herr Svensson sade. Jag instämmer helt i detta, och jag tror inte det är så mycket som skiljer oss i det här fallet.

Det är därför som vi har tagit initiativet till den ledningsgrupp som skall samordna insatserna. Någon har angripit ledningsgruppens sammansättning. Där ingår representanter för socialstyrelsen, rikspolisstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Varför har vi tagit denna bredd? När det gäller vårdfrågorna är ju bland det allra viktigaste i dag att vi kan öka antalet platser så att alla de som står i kö och vill ha vård kan ges denna vård.

Vi måste gå vidare i rehabiliteringskedjan. Därvid kommer vi in på sysselsättningsfrågan – möjligheter att få utbildning eller komma ut i arbetslivet direkt. Därför har vi ansett det angeläget att koppla in arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsvården. Jag har vid något tidigare tillfälle sagt att behandlingshemmen inte får vara något av isolerade öar. Skall vi lyckas, så måste det vara ständig kontakt med de sociala myndigheterna, kontakt med arbetsvården, så att de som skall rehabiliteras kan ta steget ut i arbetslivet. Sedan måste det vara kontakt med och stöd från arbetskamraterna på arbetsplatsen – det är också oerhört viktigt.

Vi har kopplat in skolöverstyrelsen därför att jag har den bestämda uppfattningen att skolan här har en oerhört stor uppgift. Jag har vid olika tillfällen sagt att skolan måste vara mer alert i den här frågan. Föreningen Hem och skola har en mycket stor uppgift i detta sammanhang.

Kriminalvårdsstyrelsen är inkopplad därför att vi inte kan acceptera knark i den omfattning som nu förekommer – eller över huvud taget något knark – inom fängelsers och anstalters väggar.

På det här sättet kan vi ta ett samlat grepp. Ledningsgruppen skall alltså arbeta under kort tid. Vi räknar med ett halvt år eller två tredjedels år för att verkligen komma till rätta med problemen.

Det var ganska intressant att efter den diskussion som har varit lyssna

till herr Svensson i Kungälv när han tog upp frågan om frihet och tvång. Jag skall inte ta upp den frågan här eftersom vi kommer att diskutera den så småningom när vi får socialutredningen, men jag noterade att herr Svensson sade att tvång kan behövas och att vi då skall tillgripa det, men att vi så långt det är möjligt skall pröva frivilligheten. Det är precis vad jag har sagt under de diskussioner vi har haft under vintern, men då har diskussionen vänt på ett helt annat sätt.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att det är bra att socialministern här från talarstolen klart konstaterar att hans borgerliga partikamrater i landstinget i Stockholm har misskött sina mandat genom den passivitet de har visat under de gångna åren.

Socialministern säger vidare att pengar finns och att utrymme finns, och det är också bra. Men ställ då dessa resurser till landstingens och kommunernas förfogande! Och gör då inte det genom att på det sedvanliga planlösa sättet pytsa ut en skärv här och en där – en skärv till de förebyggande insatserna, en skärv till vården och massor till de repressiva organen – så att kommuner och landsting inte vet vad de har att utgå ifrån under en längre följd av år! Akutplatser och behandlingshem är ju ingenting som man bygger upp på några månader. Däremot är det tyvärr mycket lätt att skära ner på befintliga platser, vilket vi nogsnamt fått erfara i just Stockholmsområdet.

Herr Gustavsson konstaterar att man informerar och diskuterar. Men av informationer och diskussioner blir tyvärr ingen fet, och några nya platser är heller inte att vänta av informationer eller diskussioner. För detta krävs också pengar.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inhösta det som socialministern senast sade i sitt anförande, nämligen att socialstyrelsen bara har att sätta i gång och planera för nya platser och ta de kontakter med kommunerna som behövs för det som vi här talar om. Socialministern säger också att sådana överläggningar redan pågår, och det vet vi genom propositionen och utskottsbetänkandet.

Detta betyder alltså att vi indirekt har fått bifall till den del av våra yrkanden som gäller de 100 nya platserna. Om det nu inte blir exakt 100 platser – i det här sammanhanget talar jag inte för någon myndighet, utan jag talar för dem som nu behöver hjälp – så betyder det i varje fall att socialstyrelsen nu kan gå ut och planera, och man kan göra det med socialministerns ord i ryggen.

Socialministern säger att det finns ett reservationsanslag, och det är ju alldeles utmärkt. Men då förstår jag inte varför man behövde anslå 900 000 kr. för att med oförändrade bidragsregler anordna ytterligare 40 platser vid inackorderingshem och behandlingshem – det borde ju då ha funnits pengar till dessa nya platser i reservationsanslaget. Om vi

dessutom under budgetåret skulle få en ökning av framför allt driftsbidraget, som jag tror är det väsentliga, som ett incitament för huvudmännen att anordna de här platserna, då tror jag att vi har nått en bra bit på vägen. Vad som sedan fattas är naturligtvis satsningen på frivilliga organisationer, där vi föreslår ett betydligt större anslag än socialministern gör. Vi får alltså vänta och se, men jag tar fasta på det som socialministern har sagt på den här punkten i sitt anförande.

Herr BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! I en interpellationsdebatt här i kammaren den 28 mars redogjorde socialministern för sin syn på dagens narkotikasituation. Mot socialministerns allvarliga och berättigade oro för utvecklingen kontrasterade – det ansåg han själv, interpellanterna och övriga deltagare i debatten precis som nu – den passivitet och valhänthet som hittills kännetecknat samhällets försvar mot detta onda.

Vid det tillfället redovisade jag färskta uppgifter om missbruk och missbrukare från Serafimerlasarettets akutmottagning. Under 1976 tog vi på akutmottagningen emot 111 narkomaner, av vilka 10 var döda vid ankomsten och 1 sedermera avled på intensivvårdsavdelningen. I år har vi haft 11 fall i januari, 20 i februari och slutsiffran för mars har blivit 35. Av dessa 66 narkomaner var alla utom 4 heroinmissbrukare. 3 har trots behandlingsförsök avlidit. Så gott som alla är unga människor i tjugoårsåldern.

Herr Svensson i Kungälv ansåg att mina fallbeskrivningar vid diskussionen den 28 mars var "ett angrepp". Jag har försökt fråga mig: Ett angrepp på vad? Möjligen på myndigheter av skilda slag, som låtit utvecklingen gå därhän. Jag har noga läst igenom protokollet igen och jag betraktar fortfarande det jag anförde som en alldeles objektiv faktainformation.

Vad socialutskottet i sitt betänkande nr 25 behandlar under rubriken Nykterhetsvård m. m. är bl. a. vården av narkotikamissbrukare. Jag har ingen egen erfarenhet på detta område, men jag inser att det är komplicerat och problematiskt. Den vård mina medarbetare på akutmottagningen ger heroinmissbrukarna är mestadels livsräddande, men den brukar inte lönas med tacksamhet. Tvärtom – man har ju berövat patienten en njutning som han eller hon betalat dyra – men sällan hederligt förvärvade – pengar för.

Herr Svensson ansåg att våra patienter skulle kunna tas om hand med hjälp av nuvarande lagstiftning. Vi har naturligtvis själva ställt oss frågan vad som är möjligt, och vi har fått olika svar från olika experter. Men framför allt är det så att de till livet räddade vaknar upp och "sticker". Det är inte bristen på lagar utan bristen på fysiska tvångsmedel mot dessa många gånger desperata personer som gör att de försvinner ur vår åsyn.

Tillsamman med åtskilliga av kammarens ledamöter bevisade jag för två veckor sedan ett RIFO-möte om narkotika. Det mest intressanta

där kom allra sist. Chefen för narkotikakliniken vid Ulleråkers sjukhus, professor Gunne, visade en bild som åskådliggjorde den våldsamma ökningen av heroinmissbruket under den allra senaste tiden i förhållande till det stationära eller avtagande bruket av centralstimulantia. De tre eller fyra etapper i narkotikabruket som kan rubriceras med orden hasch, centralstimulantia, morfin-heroin och eventuellt kokain har drabbat oss så som sakkunskapen redan från början upplyste oss om att de skulle göra – fast knarkliberalerna i det längsta bagatelliserade farorna. Och det är naturligtvis precis vad de internationella narkotikasyndikaten systematiskt har eftersträvat. Men i dag tycks nyrekryteringen ofta gå direkt till heroinet.

När man nu från socialstyrelschäll – som man bl. a. gjorde vid det nämnda RIFO-mötet – klamrar sig fast vid sina hittillsvarande behandlingserfarenheter, som såvitt jag förstår huvudsakligen gäller amfetaminmissbrukare, och fortsätter att tala om en behandling utan tvångsmedel, lever man i en redan passerad, jämförelsevis idyllisk situation; *nu* däremot gäller det *livet*.

I socialutskottets betänkande läser man att "alkoholmissbruket är ett kvantitativt vida större problem än narkotikamissbruket". Vi har här i landet fem missbruk i den meningen att missbrukaren, om han har tillgång till det eftertraktade ämnet, inte utan ansträngning kan avhålla sig från att tillfredsställa sitt begär. Jag tänker då på alkohol, tobak, kaffe och sötsaker samt narkotika. Alkohol och narkotika kan i grunden fördärva personligheten och skapa sociala tragedier. Alla dessa medel används för att tillfälligt göra tillvaron mera uthärdlig, det som amerikanska psykologer kallar "coping". Alla sammanhänger de med neurofysiologiska mekanismer. Mycket – inte minst svenska undersökningar av professorn i barnpsykiatri i Umeå, Michael Bohman – talar för att ärftliga anlag spelar en viktig roll, särskilt när det gäller alkoholen. Jag tror inte man skall nedvärdera den medicinska forskningen i jämförelse med den beteendevetenskapliga, som nu tycks vara på modet. Hårda fakta är mera hållbara än subjektiva tolkningar.

Det har sagts – och det sades senast i ett i och för sig sympatiskt inlägg på RIFO-mötet – att narkotikamissbrukarna är osäkra och osjälvständiga människor. Det må vara sant. Men osäkra och osjälvständiga människor har alltid funnits. Narkomaner blir de inte om det inte finns narkotika tillgängligt – ja, jag skulle vilja säga: lättillgängligt – och knappast heller om det inte i omgivningen finns en välvillig tolerans mot narkotikaberoende. Det är denna tolerans som odlas i popvärlden, i vissa massmedier och som kanske inte varit främmande för socialstyrelsen, för att ta tre exempel. – Jag noterade socialministerns avslöjande om socialstyrelsens passivitet. Det var mycket tankeväckande.

Jag tror inte att vi kan skapa ett puritanskt samhälle där alla njutningsmedel är förbjudna. Vi kan och bör inte förbjuda sötsaker, även om de skadar tänderna. Vi kan och bör inte förbjuda kaffe, som är ett ganska oskyldigt, om än vanebildande, centralstimulerande ämne. Vi

kan avråda från cigarettökning och upplysa om riskerna, men det är inte en fråga för ordningsmakten. Med alkoholen nalkas vi det område där beroendet får konsekvenser också för andra människor, och med narkotikan är vi inne i en värld av skoningslös förstörelse, av den egna personligheten, av andra människor och av själva samhället. Här kan det inte få finnas någon tvekan om samhällets rätt att försvara sig – sig och dem det är till för.

Rikspolisstyrelsen säger resignerat att om bara *värden* vore bättre skulle efterfrågan på knark minska och mindre knark komma ut i marknaden. Den bedömningen är begriplig från ett samhällsorgan som alltför länge tvungits inta en defensiv attityd i försvaret av livsviktiga samhällsuppgifter. Men det är ju ändå narkotikan, giftet, inte narkomanerna, de förgiftade, som är det primära. Det är narkotikan som först och främst måste bekämpas.

Vi har vid det här laget kommit så långt i undfallenhet och ansvarsrädsla här i landet att det nu är den yttersta vänstern, Jan Myrdal, som i FiB-Kulturfront hävdar "lag och ordning" på det här området, och författare med "mångåriga erfarenheter av knarkmissbruk och fängelser" som i DN tar till orda för en vård med krav och tvång.

Det är just detta, dvs. krav med tvång i bakfickan om inte kraven uppfylls, som en erfaren läkare i årtal talat för – inför döva öron: docent Nils Bejerot, också han radikal, men inte kommunist som jag råkade säga i den förra debatten. Fru Kristensson får till sist upprättelse från ett håll som hon inte hade väntat sig, och även socialministern bör hädanefter kunna ta kritiken mot tilläggsdirektiven till socialutredningen med jämmod. Men det är inte sjukvården som skall bära ansvaret för tvånget. Detta ansvar måste bäras av samhällets myndigheter.

Herr talman! Jag är ingen vän av upprepningar, men de har ibland en pedagogisk betydelse. Jag är dess bättre inte generaldirektör och sitter följaktligen inte i någon ledningsgrupp. Jag har inga hemliga kunskaper i denna fråga, men jag har ett uppdrag från sjukhusets värld – och från många människor som skrivit till mig – att säga: Nu får det vara nog! Unga människor dör. Unga människor dras in i brottslighet och förnedring. Nästa generation kan förvärva begäret redan i moderlivet. Gör något, nu, innan det blir försent, ni som har informationen, resurserna – och ansvaret! Möt narkotikan innan den har nått sitt offer. Det var detta, herr Svensson och fröken Hjelmström, som jag avsåg när jag i den tidigare debatten ville bevara Sverige rent.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! De enskilda människoöden som herr Biörck i Värmdö drog fram i debatten den 28 mars skakade naturligtvis oss alla, även om vi redan tidigare visste att det förhåller sig så här. Vad jag reagerar mot är att det här radades upp fall som det inte finns någon möjlighet att bedöma – på grund av sekretessbestämmelserna kan man inte vädra enskilda människoöden med namn och födelsenummer, och vi kan därför

inte få reda på hur det låg till i dessa fall. Men jag tycker att detta är så allvarligt att inspektionsmyndigheten – i detta fall socialstyrelsen – borde undersöka vart och ett av dessa fall och pröva om inte de verktyg som samhället redan har hade varit användbara.

Herr Biörck säger att man inte kunde hålla dem kvar. Men om de var omhändertagna – och det borde de ha kunnat vara, efter vad jag som lekman kan förstå, enligt lagen om slutna psykiatrisk vård i vissa fall – hade samhället också tvångsmöjligheter att hålla dem kvar. Innan man, såsom socialministern och herr Biörck i Värmdö gör, ropar på nya tvångsåtgärder inom socialvårdens ram, borde man därför undersöka hur man kan utnyttja de lagar som redan finns – det finns fler lagar än den jag nämnt, barnavårdslagen är ofta tillämplig eftersom det gäller unga människor.

Det är alltså här fråga om huruvida tvånget skall regleras inom sociallagstiftningen eller inte. Vi är eniga om att tvång måste tillgripas i vissa fall. Ingen i ansvarig ställning har, såvitt jag vet, från denna talarstol påstått någonting annat. Men tvånget skall givetvis användas med försiktighet.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När herr Biörck i Värmdö diskuterar narkotikamissbruket gör han det i termer som om det gällde något slags krigsföring. En krigsföring kan jag gärna ställa upp på, men då skall det gälla den organiserade narkotikabrottsligheten och inte en hetsjakt med tvångsåtgärder på missbrukarna.

Till den här tvångsdebatten lär vi få återkomma senare i dag, men jag vill redan nu säga att jag inte är överens med herr Svensson i Kungälv om att lagen om slutna psykiatrisk vård i vissa fall är något idealiskt tvångsinstrument. Det är en lagstiftning som verkligen är godtycklig och som faktiskt har mindre stränga kriterier för tvångsomhändertagande än sociallagstiftningen. Därmed inte sagt att inte tvångsomhändertagande enligt sociallagstiftningen skall avskaffas.

Sedan vill jag bara säga till herr Biörck i Värmdö att Jan Myrdal numera inte räknas till den yttersta vänstern utan snarare torde höra hemma på herr Biörcks kant.

Herr BIÖRCK i Värmdö (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad beträffar det som fröken Hjelmström sade om krigsföring så har hon och jag alldeles exakt samma uppfattning. Jag har svårt att förstå hur någon kan tro att jag avser någonting annat än just narkotikabrottsligheten. Jag sade i mitt anförande att det är giftet, inte de förgiftade, som man måste komma åt.

Sedan vill jag bara säga till Evert Svensson att samtliga de fall jag redogjorde för gällde personer som hade avlidit. De har inte löpt sin väg, utan det är de andra som har gjort det. Det är klart att det finns sekretessbelagda handlingar, och självfallet har socialstyrelsen, om den

är intresserad, rätt att få se de journalanteckningar som finns om dessa patienter. Det skulle kanske rent av vara lärorikt att göra det.

Som jag sade i mitt tidigare anförande har inte akutmottagningarna de fysiska tvångsmedlen att behålla personer där. Vi har givetvis övervägt att larma polis i varje särskilt fall. Jag kan inte begära att läkare och sköterskor skall ställa upp i brottningsmatcher. Det är ju det det gäller när dessa narkomaner vaknar upp. De slår sig så att säga fria.

Vi har konsulterat framstående psykiatrisk expertis, men inom denna har meningarna varit delade om hur man skall göra. Skulle vi från ännu mer kvalificerat håll få beskedet att vi i sådana här fall skall larma polisen och be den att med stöd av barnavårdslagen eller lagen om slutna psykiatrisk vård omhändertar dessa personer, skall vi naturligtvis överväga det. Men hittills har inte de råd vi fått gått i den riktningen.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte så svårt att missförstå herr Biörck i Värmdö, när han samtidigt som han utropar "Håll Sverige Rent" också ropar på tvångsåtgärder riktade mot den enskilde individen.

Herr Biörck vill ringa efter polisen. Jag tycker det vore bättre om han försökte påverka kollegerna i Stockholms läns landsting att se till att man får adekvata vårdresurser just för akutvård av missbrukare. Det är något som saknas i dag.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! En ny lagstiftning inom socialvårdens ram hjälper inte såvitt jag förstår i de fall som herr Biörck drar upp här. Situationen kommer väl i stort sett att bli densamma.

Låt oss inte glömma att det är vårdresurser och socialvårdare som saknas. Vi har under de gångna åren fått fler och fler poliser, och dessa har kanske behövts. Men det är inte övervakare eller vaktbolag som behövs här, utan det är människor som är beredda att satsa och hjälpa dessa djupt olyckliga narkomaner till rätta. Behandlingstvånget får ofta motsatt verkan. Även om det är svårt har man trots allt största chansen att lyckas om man kan få den enskilde individen att frivilligt gå med på behandlingen. Det visar det som försiggår i Hassela och på andra ställen inom vår vårdkedja.

Herr BIÖRCK i Värmdö (m) kort genmäle:

Herr talman! För att undanröja alla missförstånd vill jag säga att jag icke har yrkat på någon ny lagstiftning.

Vad gäller den långsiktiga vården av dessa personer har jag i ett tidigare anförande sagt att jag inte har någon speciell erfarenhet därav. Därför har jag inte heller velat gå närmare in på den.

Herr socialministern GUSTAVSSON:

Herr talman! Jag har, herr Svensson i Kungälv, icke ropat efter några

tvångsåtgärder. Men under den gångna vintern har jag ställt frågan, om samhället kan se människor gå under på grund av narkotikamisshbruk. Då har man diskuterat tvång eller icke tvång. I den här debatten är man mer nyanserad. I verkligheten gäller diskussionen vem som skall administrera tvånget. Jag har med intresse lyssnat på vad herr Svensson i Kungälv har haft att säga här.

En sak som jag tycker det finns anledning att mer uppmärksamma när det gäller heroinmissbruket är den brottslighet som följer därav. Det gäller dels den brottslighet som de stora narkotikasyndikaten utövar och de svarta pengar som kommer in den vägen, dels den brottslighet som har sin grund i missbruket. Enligt de uppgifter som vi ständigt får del av behöver en person som använder heroin köpa heroin för 1 000–1 200 kronor per dygn. För att få in de pengarna måste många missbrukare använda metoder som leder till brottslighet. Jag hävdar att vi inte kan ge dispens för brottslighet av detta slag.

Fru ANDRÉN (fp):

Herr talman! Även om det fortfarande finns en hel del att säga i stort om både nykterhets- och narkotikafrågan, vill jag nu helt kort kommentera endast en av alla de motioner som behandlas i det här betänkandet, nämligen motionen 1976/77:186 om försöksverksamhet med omhändertagande av berusade personer, då främst gällande ett samarbete med Stockholms kommun och Stockholms läns landsting.

Det finns knappast skäl att här i detalj redogöra för de problem som lagen om omhändertagande av berusade medfört. Även om vi alla är överens om att lagen i och för sig är en bra lag, är vi nog medvetna om att den f. n. mest är en pappersreform. Av alla de berusade som omhändertas av polisen hamnar fortfarande de flesta i finkan, eftersom några vårdorganisatoriska förändringar knappast kunnat göras trots att sådana är nödvändiga för att svara mot den nya lagens krav. Orsaken härtill är inte slapphet från kommuner och landsting utan det faktum att några ökade resurser inte ställts till deras förfogande.

Tyvärr har inte den försöksverksamhet som dåvarande chefen för justitiedepartementet föreslog i propositionen om fyllerstraffets avskaffande kommit i gång i nämnvärd omfattning, utan både polis- och sjukvårdspersonal har ställts i mycket svåra situationer. Det handlar ofta om besvärliga gränsfall, inte bara för sjukvårdspersonalen utan även för polisen, vars ansvar för berusade i och med lagen renodlats till vårdaspekten. Det är förståeligt att man på polishåll inte är nöjd med det vårdansvar som man fått i och med den nya lagen. Detta förhållande har påtalats vid många tillfällen sedan lagen började tillämpas vid årsskiftet. Det har också diskuterats och kritiserats i massmedia.

Stockholmsförhållandena, som jag särskilt påtalat i min motion, aktualiserades på nytt i förrgår kväll i TV-aktuellt, och därför vill jag inte låta min motion passera utan att påminna om de problem som jag berört i motionen. Jag vill ge bara ett par exempel som något belyser dagens situation.

Onsdagen den
13 april 1977

Narkotika, m. m.

Av de 1 375 berusade personer som polisen tog hand om i Stockholm under tiden januari–mars i år fick endast 400 plats på sjukhus. Resten hamnade i cellen. Till Mariapolikliniken t. ex. körde polisen 387 personer under januari månad. På ett enda dygn besöktes kliniken av 28 polisbilar.

Det var alltså klokt och förutseende av justitieutskottet att i sitt betänkande 1975/76:37 påtala att en försöksverksamhet inte skulle begränsas enbart till Landskrona utan borde omfatta också andra områden i landet. Utskottet ansåg också att det var en förutsättning att en samverkan skedde med sjukvårdshuvudmännen och den kommunala socialvården.

En sådan försöksverksamhet förbereds tydligen nu, och en plan för försöksverksamhet utlovas komma under våren eller försommaren med inriktning på att verksamheten skall kunna påbörjas den 1 januari 1978. Men det är tyvärr ett helt år för sent.

Det är dock med tillfredsställelse jag kan läsa i betänkandet att den arbetsgrupp som bildats för detta ändamål tänker intressera kommuner och landsting för en sådan här försöksverksamhet även i något storstadsområde. Om det skall gälla Stockholmsområdet är tydligen oklart, men eftersom en redovisning av uppläggningsen kommer att ske här i riksdagen inom en nära framtid, nöjer jag mig för dagen med att endast understryka angelägenheten av att Stockholms speciella problem beaktas i det här sammanhanget.

Stockholms kommun och Stockholms läns landsting diskuterar också f. n. möjligheterna av att starta någon form av socialt-mediskt omhändertagande av berusade personer och är därför säkerligen intresserade av förhandlingar med socialdepartementet. Jag delar uppfattningen som framförs i betänkandet att man i en försöksverksamhet kanske inte skall ha ambitionen att täcka en hel storstad utan att man kan begränsa sig till t. ex. ett av polisens vaktområden och ett till detta lämpligt beläget sjukhus.

Herr talman! Jag är säker på att alla som är berörda av den här nya lagen och dess effekter med intresse avvaktar den redovisning som skall ske inför riksdagen, och jag själv är också beredd att vänta på den redovisningen, eftersom den bör komma ganska snart.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 36 och 37

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 38

M o m. 1, 3, 4 och 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herr Karlsson i Huskvarna m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Kungälv begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

Narkotika, m. m.

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 38 mom. 1, 3, 4 och 5 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herr Karlsson i Huskvarna m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Kungälv begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 152
Nej - 140
Avstår - 1

M o m . 2

Utskottets hemställan bifölls.

M o m . 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 958 av herr Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fröken Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 38 mom. 6 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 958 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fröken Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 280
Nej - 13
Avstår - 2

Punkterna 39-40

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 41

M o m . 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 8 av herr Karlsson i Huskvarna m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Kungälv begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 25 punkten 41 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 av herr Karlsson i Huskvarna m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Kungälv begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 153
Nej - 142
Avstår - 1

M o m . 2-4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Punkterna 42-51

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 2 Vissa socialvårdsfrågor m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1976/77:23 med anledning av motioner om vissa socialvårdsfrågor m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna 1976/77:272 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställts

1. att riksdagen uttalade sig för en ny inriktning av socialpolitiken i de arbetandes intresse innebärande bl. a.

a) åtgärder för att trygga allas rätt till ett meningsfullt arbete,
b) införande av allmän social försäkring, som skulle garantera ekonomisk trygghet vid alla former av inkomstbortfall, finansierad genom beskattning av kapitalet,

c) en brett upplagd undersökning av hittills genomförda socialpolitiska reformers effekter,

d) fortlöpande kontroll av att beslutade sociala reformer fick åsyftat resultat,

2. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om tilläggsdirektiv till socialutredningen i enlighet med punkt 1 a-d,

1976/77:718 av herr Körlof m. fl. (m),

1976/77:953 av fru Backberger m. fl. (vpk),

1976/77:1097 av herr Aspling m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad som i motionen anförts om mål och riktlinjer för socialvårdens reformering,

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

Vissa socialvårdsfrågor m. m.

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

1976/77:1103 av fru Jonäng (c),
1976/77:1120 av herr Åkerlind (m) och fru Hedvall (m) samt
1976/77:1305 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen
hos regeringen skulle anhålla om att en parlamentarisk arbetsgrupp tillsattes
som på grundval av pensionärsundersökningens betänkande, vilket väntades
under våren 1977, utarbetade riktlinjer för en politik, syftande till att ge
pensionärerna möjlighet att leva ett aktivt och meningsfullt liv i gemenskap
med andra.

Utskottet hemställde

1. beträffande en ny inriktning av socialpolitiken, m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:272,
2. beträffande en kartläggning av barn- och ungdomsproblemen, m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:718,
3. beträffande en kartläggning av de prostituerades ekonomiska och sociala situation, m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:953,
4. beträffande socialvårdens framtida utformning att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1097,
5. beträffande hyreskontrakt för boende på ålderdomshem att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1103,
6. beträffande statlig ersättning i vissa fall till kommunerna för socialhjälp till utlänningar att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1120,
7. beträffande åtgärder för att förbättra ålderspensionärernas sociala situation att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1305.

Reservation hade beträffande socialvårdens framtida utformning avgivits av herrar Karlsson i Huskvarna och Svensson i Kungälv, fru Skantz samt herrar Johnsson i Blentarp, Nordberg, Nilsson i Växjö och Signell (samtliga s) som ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:1097 gav regeringen till känna vad reservanterna anför.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! I det betänkande som nu föreligger, om vissa socialvårdsfrågor, behandlas en motion av herr Aspling m. fl. om målet för den framtida utformningen av socialpolitiken.

De socialdemokratiska ledamöterna i utskottet instämmer i motionens allmänna innehåll, men vi har nöjt oss med att reservera oss i själva principfrågan om frihet och tvång i socialvården, där vi obetingat ansluter oss till motionens slutsats att man skall ta bort tvångslagstiftningen inom socialvården.

Vi anser att en ny, friare och generösare syn måste prägla socialvården i fortsättningen, och vi tar bestämt avstånd från den konservativa syn på socialpolitiken som anser människornas sociala svårigheter vara i huvudsak försakade av individuella brister.

Som det nu är behandlas människor olika. De bättre situerade som

har svårigheter med alkoholen blir frivilligt intagna och söker bot för detta i frivilliga former, medan de ekonomiskt svaga ofta hamnar i en situation där tvångsvård tillgrips med dåligt resultat.

Socialutredningen föreslog i sitt principbetänkande att tvångsätgärder-
na skulle inskränkas men ville ha kvar möjligheterna till tvångsomhän-
dertagande. Mot detta reagerade socialarbetarnas organisationer starkt.

Den socialdemokratiska regeringen uppdrog åt socialutredningen att inom sociallagstiftningen utarbeta ett annat förslag i denna fråga utan tvångsvård av vuxna alkoholmissbrukare. Socialutredningen har sedan arbetat på en sådan lösning med sikte på att inga tvångsbestämmelser skall finnas inom den sociala lagstiftningen.

Socialministern i den nya regeringen begärde emellertid ett alternativt förslag av utredningen, innebärande att tvångsätgärder även i framtiden skall finnas kvar inom socialvården.

Det har uttalats att alkoholskadade människor skulle komma att fara illa och vanvårdas, om man tog bort socialvårdens möjligheter till tvångs-
ingripanden. Då bortser man emellertid från att det genom lagstiftningen på socialvårdsområdet finns möjligheter till omhändertagande i andra former av såväl alkohol- som narkotikamissbrukare. Och man bortser också från att en sådan politik, med tvångsregler i sociallagstiftningen, skulle bli ett avgörande hinder för de nya utvecklingsmöjligheterna för socialvården. Grundtanken med en socialvård, präglad av frihet och frivillighet i behandlingen, är att de sociala organen kommer att mötas av ett ökat förtroende, då det sociala tvånget vad gäller vuxna missbrukare slopas. Många positiva erfarenheter från den frivilliga narkomanvården bestyrker detta.

Enligt vår mening måste en ny socialvårdslag i det avseendet bygga på frihet och inte på tvång.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen vid utskottets betänkande.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Socialvården har under de senaste åren förvandlats till något av den goda feen som skall lösa alla problem här i samhället. När nu detta visat sig vara en återvändsgränd, försöker man i stället döpa om den gång efter annan för att göra den mer tilltalande och attraktiv. För ett par år sedan var uttrycket social service högsta mode i socialutredningen. I dag skall det uppenbarligen heta en aktiv socialtjänst. Och visst rymmer socialvården många tjänster som är till fördel för medborgarna. Dit räknar jag exempelvis barnomsorgen, även om den är mycket otillräcklig, och åldringsvården.

Men den egentliga socialvården är ju bara ett uttryck för det här samhällets totala oförmåga att garantera alla människor deras grundläggande rättigheter. Efter den debatt som följde på den gamla socialutredningens principbetänkande hade man kanske hoppats att optimismen om socialvårdens möjligheter att skapa det problemfria samhället hade minskat,

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

men ack nej! Demokrati, jämlikhet, trygghet och solidaritet är fortfarande de honnörsord man ställer upp, och ingen torde väl ha något att invända mot de målen, men det är illusionspolitik att tro att de går att förverkliga med hjälp av socialvården. Som de hanterats i den socialdemokratiska motionen och i utskottet förvandlas de till innehållslösa luftbubblor, vilket bara gynnar reaktionen i landet.

För att ta ett exempel – jämlikhet – förutsätter denna den absoluta rätten till arbete för både män och kvinnor. I Sverige existerar inte denna rätt. Enligt de ekonomiska lagar som gäller är vissa människor helt enkelt inte lönsamma. Jämlikhet förutsätter också att de som arbetar har makten över sina arbetsförhållanden. Så är heller inte fallet i Sverige i dag.

Vi anser att det är i detta perspektiv socialvården skall diskuteras. Och det perspektivet innebär att socialvården självfallet kan göras bättre men att den aldrig kan bli ett instrument för att förändra de grundläggande förhållanden i samhället som producerar de sociala hjälpbehoven, nämligen de som ingår i det kapitalistiska produktionssystemet.

Att försöka minska kapitalismens skadeverkningar – inte avskaffa dem – har varit huvudsyftet med den förda politiken sedan 1930-talet, främst genom olika former av inkomsttransfereringar. Inkomstöverföringarna har huvudsakligen skett genom en omfördelning mellan de lönarbetande och inte genom en omfördelning mellan kapital och arbete. De reformer arbetarna genom politisk kamp lyckats tilltvinga sig har i många fall urholkats och anpassats till industrins behov av konjunkturutmattning och en lätttröglig arbetskraft. Socialpolitiken har på så sätt kommit att tjäna monopolkapitalets intressen.

Någon egentlig utvärdering av de reformer som gjorts har inte skett, med undantag möjligen för låginkomstutredningen, som ju för många slog hål på myten om välfärdssamhället. Låginkomstutredningen visade också, och det har senare bekräftats av andra undersökningar, att den förda socialpolitiken inte heller haft någon inverkan på jämlikheten ens ekonomiskt. De fördelningspolitiska effekterna av det socialpolitiska åtgärdsregistret blev noll. Mer forskning krävs emellertid på detta område. Det kravet har vi tagit upp i vår motion liksom också att det regelmässigt borde vara så, att man fortlöpande kontrollerade att beslutade sociala reformer verkligen får åsyftad effekt. Jag frågar mig: Är det av rädsla för vad dessa forskningsresultat skulle visa som man i utskottet inte behandlat detta krav seriöst? Jag kan inte tolka saken på annat sätt.

Den borgerliga socialpolitiken präglas än mer av åtgärder inriktade på de enskilda individerna medan samhällets problem kommer i skymundan. Den kommer också att direkt motverka en ökad jämlikhet – ett exempel på det är ju det tidigare i dag diskuterade förslaget till utbyggnad av föräldraförsäkringen. Otryggheten för de lönarbetande är för den borgerliga regeringen ett måste för att tillgodose kapitalisternas vinstbegär. Arbetslösheten stiger samtidigt som man skär ned, exempelvis för beredskapsarbete. Inflationen är rekordartad, vilket främst drabbar de lönarbetande, barnfamiljerna och pensionärerna. Den höjda moms och

devalveringen kommer att leda till ytterligare försämringar för just dessa grupper, som redan tidigare har svårt att få ekonomin att gå ihop. Hyrorna har stigit rekordartat under de senaste åren.

Det finns alltså all anledning till en offensiv bland de arbetande för en progressiv socialpolitik i folkflertalets intresse, en socialpolitik som syftar till att flytta fram lönarbetarnas positioner på kapitalets bekostnad. Vi har i vår motion pekat på de viktigaste inslagen i en sådan politik, nämligen först och främst rätten till arbete, vilket bl. a. innebär att då inte det privata näringslivet kan tillgodose denna rätt staten måste ta på sig ansvaret för att denna rätt skall förverkligas.

Vi har krävt rätten till sex timmars arbetsdag för alla, en kraftig utbyggnad av barnomsorgen och en garanti för att kvinnornas rättigheter förverkligas, och vi har krävt en lång rad åtgärder på det bostadssociala området, på arbetsrättens och arbetsmiljöns områden, för att bara ta några exempel.

Vi har i motionen tagit upp kravet på en allmän socialförsäkring, som skall garantera ekonomisk trygghet vid alla former av inkomstbortfall. I dag finns en rad olika försäkrings- och bidragsformer som har tillkommit på grund av kapitalets bristande förmåga att garantera arbete och inkomst.

Utskottet hänvisar i sin skrivning till socialutredningens kommande förslag. Men det finns anledning att förmoda att utredningens förslag i detta hänseendet kommer att bygga på den modell som principbetänkandet ställde upp och som vi tillbakavisade som helt otillräckligt. Det dåvarande förslaget omfattade bara en mindre del av alla de tillfällen då någon ställs utan inkomst. Det dåvarande förslaget vidhöll uppfattningen att bidragen skulle vara marknadsbestämda så till vida att de fick utslagna personer att välja bidragsformen framför en hopplös kamp på arbetsmarknaden, samtidigt som de inte drog den lönsamma låglönearbetskraften från industrin. Det dåvarande förslaget innebar att kostnaderna också fortsättningsvis skulle belasta lönarbetarna via kommunalskatten, medan bovarna i sammanhanget, kapitalismens hantlangare, skulle gå fria. En allmän socialförsäkring skall betalas av kapitalet och inte av lönarbetarna. Men samtidigt skall man vara medveten om att bidragspolitiken aldrig kan ersätta den skärpta ekonomiska och politiska kampen mot kapitalägarna om produktionsresultaten och mot de låga lönerna. Det är förvisso aktuellt i dag.

Så till den diskussion som ånyo förorsakar den häftigaste debatten, nämligen diskussionen om tvånget i socialvården. Den debatten är koncentrerad till möjligheterna att inom ramen för sociallagstiftningen vidta tvångsåtgärder mot vuxna personer i form av övervakning eller omhändertagande på anstalt. Mot dessa former av ingripanden har hävdats att de avskräcker människor från att söka hjälp och att de väcker aggressioner som försvårar socialarbetarnas möjligheter att försöka åstadkomma en fruktbar behandlingssituation. För dessa former av ingripanden har hävdats att människor i vissa situationer måste skyddas från sig själva och att omhändertagandet är ett sätt att nå den missbrukande eller vård-

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

behövande med behandlingsåtgärder.

Argumenten mot tvång i socialvården bygger på illusionen att ett avskaffande av tvånget skulle innebära att man fick möjligheter att använda kvalitativt bättre metoder i behandlingsarbetet. Problemet är bara att dessa metoder saknas och inte heller kan skapas, eftersom socialvårdsorganisationen då måste ha makt att ingripa mot de problemskapande förhållandena i samhällsstrukturen – makt att skapa arbete, makt att ge en bra bostad.

När det gäller argumenten för tvång kan jag medge att skyddsfunktionen för den enskilde kan ha en viss relevans för en kortare period. Men detta argument saknas däremot helt när det gäller behandlingsfunktionen. Effekterna av tvångsomhändertaganden har – som också tidigare sades här – studerats i en mängd sammanhang, och man har aldrig funnit några bestående positiva effekter, däremot rader av negativa. När man ändå undantagsvis kunnat konstatera någon grad av rehabilitering har det skett trots tvånget och det institutionella omhändertagandet.

Herr talman! Jag tycker det är väsentligt att påpeka att när man talar om tvång eller "åtgärder vidtagna utan den enskildes samtycke" är det bara en mycket liten del av tvångsåtgärderna inom socialvården som man åsyftar. Den enskilde hjälpsökande befinner sig ju alltid i ett underläge i förhållande till socialvårdsorganisationen. Man är beroende av den hjälp man söker och försöker därför tillfredsställa de krav som organisationen ställer upp för att förmedla hjälpen. Det är också ett tvång och ett uttryck för socialvårdens repressiva våldsfunktion – liksom tvångsomhändertagandet.

Tvånget inom socialvården riktar sig främst mot arbetarklassen och med den likställda gruppen – de som är tvingade att sälja sin arbetskraft eftersom de saknar andra tillgångar. Och det är inte lagstiftningen som sådan utan det samhälle som lagstiftningen finns uti som betingar detta förhållande. Detta gör att om vi tar bort tvånget från socialvården kommer det att dyka upp i en annan form, i en annan lagstiftning.

Socialdemokraterna hänvisar i sin reservation till sjukvårdstvånget, dvs. lagen om slutna psykiatrisk vård, LSPV. Då skall man, som jag tidigare sade, ha klart för sig att jämfört med LSPV har faktiskt sociallagstiftningen strängare kriterier för omhändertagande. LSPV är en av de mest rättssäkra lagar vi har här i landet. Bara i Stockholm omhändertas över 1 500 personer enligt denna lag på mycket lösa grunder, och kan i stort sett godtyckligt hållas inspärrade hur länge som helst. Jag tycker därför inte att det är givet att ett avskaffande av det nuvarande tvånget i sociallagstiftningen, som trots allt är helt nödvändigt, skall få leda till en faktisk upptrappning genom att man omhändertar missbrukare enligt sjukvårdslagstiftningen. Dessutom är det bara de direkta tvångsåtgärderna, övervakning och omhändertagande, som kan tas bort. Allt det övriga tvånget är direkt förknippat med socialvården som ett organ i det kapitalistiska samhället.

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

Slutsatsen, herr talman, blir att man inte kan tänka sig en socialvårdsorganisation utan betydande inslag av tvång eller att andra organ tar över detta tvång. Därför framstår denna debatt, för eller emot tvång, som en skendiskussion som gör att man tar bort intresset från de förhållanden som medför att människor kan utsättas för tvånget. Än mer som en skendiskussion framstår debatten när man betänker vilka resurser som i dag står till buds för de vårdsökande. Vi har från vpk:s sida tidigare framhållit detta, och jag upprepar det ånyo, att tvånget skall riktas mot myndigheterna att erbjuda ordentliga resurser för vård.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till motionen 272 av herr Werner m. fl.

Herr LARSSON i Öskevik (c):

Herr talman! De motioner som behandlas i socialutskottets betänkande nr 23 är var för sig intressanta inlägg i en socialpolitisk debatt som ständigt bör hållas levande. Förutsättningen för att kunna bedriva en socialpolitik, som innebär åtgärder anpassade till skiftande behov och förändringar i samhället, är en ständig debatt om mål och medel.

Jag skulle kunna göra det lätt för mig genom att bara hänvisa till utskottets betänkande och till alla de utredningar, allt det arbete som redan är på gång i de frågor motionärerna aktualiserar. Jag tror emellertid att det finns skäl att gå något djupare in i debatten beträffande en del av de principfrågor som anges i motionen 1097 och i reservationen av herr Karlsson i Huskvarna m. fl.

Såväl i motionen som i reservationen hänvisas till socialutredningens principbetänkande som avlämnades år 1974. Utvecklingen på det socialpolitiska området har inte stått stilla sedan utredningen tillsattes år 1968.

I budgetpropositionen anges att samhällets sammanlagda årskostnader för social omvårdnad och trygghet för medborgarna år 1977 beräknas till ca 87 miljarder kronor. Detta innebär räknat i fast penningvärde en ökning med ca 50 % under den senaste femårsperioden och räknat i andel av bruttonationalprodukten en ökning från 19 % år 1972 till 25 % år 1977. Kostnadsökningarna säger i och för sig inte allt om utvecklingen på det sociala området, men trenden visar hur nödvändigt det är med riktiga prioriteringar och ett effektivt utnyttjande av tillgängliga resurser.

Huvuddragen i socialutredningens principbetänkande kan väl i dag betraktas som allmänt accepterade. Organisatoriska förändringar har växt fram och delvis lagfästs efter delbetänkanden. Helhetssynen inom det sociala arbetet har slagit igenom. Den enbart symtominriktade ärendehanteringens behandling har fått vika.

Det samarbete mellan primärkommunala organ och andra samhällsorgan som initierades av utredningen måste emellertid byggas ut. F. n. fungerar detta samarbete hjälpligt i vissa fall. I andra fall fungerar det knappast alls. Här måste sociala organ samarbeta med alla andra organ som till och från kommer i kontakt med människor som är i behov av sociala stöd- och hjälpåtgärder. Detta samarbete måste gälla hela fältet:

skola, polis, kriminalvård, arbetsmarknadsmyndigheter, försäkringskassa och sjukvård. Detta samarbete är viktigt för ett adekvat resursutnyttjande.

De sociala organens inflytande i samhällsplaneringen är en nyhet som också socialutredningen lanserade, och en välkommen nyhet, inte minst ur den synpunkten att detta inflytande bör ge en bredare debatt omkring planeringsproblemen. Vi vet att urbaniseringen, koncentrationen av arbete och bostäder, utgjort bakgrundsorsaker till social svikt. Vi vet att samhällsstruktur och boendemiljö är viktiga faktorer ur social synpunkt. Det gäller att undvika tidigare begångna misstag i framtida planering.

Beträffande samarbetet med andra samhällsorgan och medverkan i samhällsplaneringen har det knappast förts någon allmän djuplodande debatt. Detta är synd, eftersom vi på dessa områden behöver en snabb konkretisering av åtgärder för att nå effektiva resultat. Man har i stället mera intensivt diskuterat ett mycket begränsat avsnitt i sociala sammanhang, som man missvisande gett titeln Tvång eller frihet inom socialvården.

I motionen 1097 sägs: "Genom att på nytt aktualisera frågan om bibehållna tvångsåtgärder mot vuxna inom socialvården har den borgerliga regeringen fört socialvårdsdebatten långt tillbaka i tiden." Man skulle alltså ha fört socialvårdsdebatten långt tillbaka i tiden genom att anknäta till socialutredningens principbetänkande av år 1974, framlagt av en i detta avseende enig utredning med socialdemokratisk majoritet! Jag vill gärna i detta sammanhang säga att jag i arbetet med principbetänkandet bedömer de socialdemokratiska ledamöterna som kunniga, realistiska och med ett äkta socialt engagemang.

Utredningens förslag innebär i korthet att en fungerande vårdkedja skapas, där allt tvång skall minimeras, där åtgärder av förebyggande art och hjälpinsatser av frivillig natur i samverkan med den enskilde skall dominera.

Om trots detta en missbrukare fortsätter sitt missbruk så, att fara för liv och hälsa är uppenbar, skall möjlighet finnas för socialnämnden att besluta om vård mot vederbörandes vilja på institution.

Dessa institutioner bör vara lokalt anknutna inrättningar, vårdtiden bör vara starkt begränsad och med individuellt utformade vårdprogram, upprättade i samråd mellan hemkommunens socialarbetare och institutionens vårdpersonal.

Kontakt skall hela tiden hållas mellan kommunens sociala organ och den vårdbehövande för att effektiva öppenvårdsåtgärder skall kunna sättas in omedelbart efter institutionsvistelsen.

Rättssäkerheten tryggas genom att länsrätten i varje enskilt fall prövar och fastställer vårdbeslutet.

Detta är mycket kortfattat den vårdkedja som socialutredningen presenterade i principbetänkandet och som godtogs av en bred majoritet bland remissinstanserna.

Jag förmodar att vi alla är överens om att målsättningen bör vara att alla som efterfrågar frivillig vård också skall kunna erhålla sådan.

Detta förutsätter ökade resurser för frivilliga vårdinsatser. Det är viktigt att denna vård byggs ut i flexibla former som svarar mot de vårdbehövandes behov och önskemål.

Vi människor är olika. Det finns ingen given patentrösning för vårdbehov av detta slag. Därför bör samhället stödja alla frivilliga vårdformer som kan redovisa positiva resultat. Givetvis bör även målinriktad försöksverksamhet stödjas.

Såväl i den socialdemokratiska motionen som i reservationen omtalas den positiva utveckling som ägt rum de senaste åren beträffande frivillig intagning på vårdanstalter. Även om denna ökade frivilligintagning till en del har sin grund i ändrade sjukförsäkringsbestämmelser är den, tycker även jag, att notera med tillfredsställelse.

Men om nu alla som efterfrågar vård blir tillgodosedda, kommer det ändå enligt alla bedömare att finnas ett restklientel som inte godtar erbjuden vård, människor som är i klart behov av vård för att inte gå under men som saknar vårdinsikt. Den gruppen kommer att vara lika stor och lika liten oavsett vilken väg vi väljer beträffande formerna för slutna vård, oavsett vilket samhällsorgan som beslutar om vård mot den enskildes vilja.

Om vi är överens om att det är samhällets skyldighet att vårda även dem som saknar insikt om sitt eget vårdbehov, är talet om att regler om vård mot den enskildes vilja i sociallagen skulle vara en klasslagstiftning fullkomligt ovidkommande – såvitt man inte menar att samhället skulle lämna dessa vårdbehövande utan all vård, och det vill jag ändå inte tro.

Om vi nu är överens om att vård bör meddelas även den som saknar vårdinsikt så kvarstår frågan: Vilket eller vilka samhällsorgan skall besluta om vård mot den enskildes vilja?

I debatten och nu senast i motionen 1097 och i reservationen sägs att tvångsregler i sociallagstiftningen skulle bli ett hinder för socialvårdens nya utvecklingsmöjligheter. I de här åberopade skrivningarna talas om vuxna missbrukare. Jag utgår därför från att man i sociallagstiftningen vill ha kvar vård utan enskilds samtycke för barn och ungdomar under 18 år. Det är i så fall ett tvång mot en mycket stor del av befolkningen.

Jag måste ställa frågan: På vad sätt kan det vara humant och socialt riktigt att omhänderta en 17-åring, medan det samtidigt betraktas som socialt oacceptabelt att omhänderta en 18-åring med precis samma problem? Kan inte en sådan regel innebära att flera ungdomar i 18-20-årsåldern än i dag hamnar inom kriminalvården? Anser man detta vara en human och socialt riktig utveckling?

Enligt socialutredningens principbetänkande bör primärkommunala socialnämnder ha det övergripande ansvaret för medborgarnas sociala välfärd. Detta innebär att om någon är i behov av vård och socialnämnden ej förfogar över resurser som svarar mot vårdbehovet, är nämnden skyldig att hos en annan huvudman anmäla vårdbehovet.

Socialnämndernas övergripande ansvar har såvitt jag vet ingen vänt

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

sig mot. Det betyder att socialnämnden har att anmäla behov av vård även för den som saknar vårdinsikt. Enligt lagen om slutna psykiatrisk vård kommer då det juridiska beslutet om vård mot den enskildes vilja att fattas av annat samhällsorgan.

Är det någon som tror att allmänhetens reaktion skulle bli mera positiv till sociala organ därför att man tar initiativet till tvångsvård men ej själv tar beslut och ansvar? Frågan är om inte reaktionen skulle bli den rakt motsatta.

Jag har tidigare pekat på nödvändigheten av att rätt utnyttja tillgängliga resurser. Sjukvårdens resurser är i dag hårt ansträngda, inte minst den psykiatriska vårdens. Vi får kallt räkna med att denna resursbrist kvarstår för lång tid framåt. Är det rimligt att i det läget avskaffa en vårdresurs som socialvården förfogar över och ytterligare belasta sjukvårdssidan? Kommer inte detta att leda till försämrade möjligheter för vårdbehövande människor?

Jag har när det gäller öppen, frivillig vård framhållit nödvändigheten av flexibla, individuellt anpassade vårdformer. Bör vi inte sträva efter mera flexibla vårdformer även inom slutna vård?

Vi talar om värdet av nivåstrukturering inom sjukvården, dvs. att varje patient skall få vård avpassad till det aktuella vårdbehovet. Det borde vara naturligt att företrädare för sociala organ och sjukvården gemensamt diskuterade problemställningarna i detta avseende. Att sociala organ måste ta sitt ansvar även för de vårdformer vi här diskuterar förefaller mig självklart.

Diskussionen i frågor som berörs i denna debatt kommer säkerligen att fortsätta. Vi bör då inte glömma att utgångspunkten bör vara de vårdbehövandes faktiska situation, att diskussionen om samhällets vårdpolitik som grund alltid bör ha humanitet och medmänsklighet.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna hävdade att det skulle vara en konservativ syn på sociala problem att de har sin orsak i individuella brister, i brister hos individen. Det är nu faktiskt inte sant att det skulle vara särskilt utmärkande för konservativ syn, i varje fall inte i någon nu gängse mening, att alla sociala problem har sin orsak i brister hos individen. Däremot är det faktiskt sant – såvitt jag förstår i det närmaste ostridigt – att en del sociala problem har sin orsak i problem som finns hos den enskilda människan. Herr Biörck i Värmdö talade för en stund sedan om att t. ex. alkoholproblem, utan att vi riktigt känner mekanismen, otvivelaktigt har något inslag av ärftlighet i sig. Jag tror inte att någon i dag bestrider det. Det är en individuellt relaterad problemställning i så fall.

Men viktigare är, oavsett hur ett problem uppstår – det kan vara ett beroendeproblem eller något annat – att när det väl har uppstått och utvecklats till en svår situation hos en enskild människa, då måste hjälp-

insatsen ta sikte på den enskilda människan. Ett alkoholproblem eller narkotikaproblem kan säkert i många fall återföras till yttre orsaker utanför den enskilde, t. ex. sociala missförhållanden av olika slag. Men när problemet väl är etablerat, när den fysiska och psykiska skadan är ett faktum, då kan icke längre den människan hjälpas genom att man efteråt undanröjer de yttre omständigheter som en gång orsakade skadan. Då måste den människan få en individuellt insatt hjälp. Egentligen tycker jag att vi borde vara överens om så pass enkla ting.

Det är egendomligt att det har slumpat sig så att vi under samma riksdagsdebatt får delvis samma debatt två gånger i följd, knuten till två olika ärenden, båda från socialutskottet, nämligen i den här frågan om tvång och frivillighet. Man kan verkligen säga som herr Larsson i Öskevik sade, att det i viss mening finns ringa anledning att diskutera denna fråga just i dag eftersom den handläggs, som vi alla vet, i annan ordning och kommer på riksdagens bord relativt snart. Men nu är den här, och något skall väl ändå sägas.

Det är alldeles uppenbart – med en viss reservation för fröken Hjelmström och hennes partivänner, som jag återkommer till – att det i dag råder praktiskt taget total enighet om att vi inte kan helt undvara det som vi ibland kallar för vård utan den enskildes samtycke och ibland, litet brutalare, kallar för tvångsvård. Det är också klart att vi är alldeles ense om att dessa tvångsåtgärder skall, som herr Larsson uttryckte det, minimeras så långt det över huvud taget är möjligt. Minsta möjliga inslag av tvång i vården – det är en självklarhet för oss alla.

Kvar står alltså egentligen bara frågan: Vem skall till slut hålla i skafvet när det gäller de, som vi alla hoppas, få – och med åren allt färre – fall av tvångsingripande som ändå är nödvändiga? Det är på den punkten som jag vill göra en liten reflexion efter allt det som herr Larsson, som jag uppfattade det, så korrekt och så sakligt nyss har anfört.

Jag har under något år, sedan den här diskussionen senast tog fart, försökt att informera mig själv hos dem som det verkligen gäller.

Nu säger man att det viktigaste motivet för att avhända just socialvården alla tvångsmedel och placera dem någon annanstans, för de måste alltså ändå finnas kvar, är att detta är nödvändigt för att upprätthålla och förbättra förtroendet för socialvården. Men när jag frågar dem det verkligen gäller får jag helt undantagslöst rakt motsatt svar. Det har hänt att jag frågat en människa, som har varit eller är i en sådan situation att hon kan tänkas bli eller har blivit föremål för tvångsingripanden: Hur ställer du dig till detta? Du har umgåtts under en lång tid med någon socialarbetare, t. ex. en kurator eller kanske en sjuksköterska eller en läkare, anställd vid den kommunala socialvården – sådana finns ju också – och så kommer du i den mycket svåra situationen, din dittills svåraste, att ett beslut skall fattas om att omhänderta dig mot din vilja. Hur påverkas ditt förtroende av att den socialarbetare, den sjuksköterska eller den kurator du känner då säger: Nu tvår jag mina händer. Nu får någon annan ta detta obehagliga beslut, för mitt förtroendekapital är

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

för värdefullt. Jag är för fin för att smutsa mina händer med det. Svaret jag får blir undantagslöst: Jag kommer aldrig mer att ha något förtroende för en sådan människa. Han svek mig i min svåraste stund genom att säga att någon annan skulle ta hand om detta.

Detta är absolut undantagslöst den information jag får när jag försöker söka den där den borde finnas. Jag kan förstå om man menar – och jag tror t. o. m. att det är riktigt – att när det gäller dem som ännu icke är i den situationen att ett tvångsingripande skulle kunna bli aktuellt eller som kanske är långt därifrån, då kan det ligga något i detta förtroenderesonemang. Jag tror att det kan vara riktigt, att den som borde söka vård frivilligt och ta kontakt med sociala myndigheter kanske något lättare gör det, om man inte vet att någonstans i bakgrunden har myndigheterna tvångsmedel och att det kanske därför är bäst att hålla sig borta från dem. Så långt kan jag vara med. Om vi kan öka den sortens förtroendekapital är det självfallet en fördel. Men vi gör det i så fall till ett fruktansvärt högt pris, nämligen genom att helt förskingra det andra förtroendekapitalet – det som är lika viktigt för dem som redan är hårt drabbade.

Jag har under rätt många år tyckt mig se att vi på flera områden av det som i vid mening kan kallas svensk socialpolitik – då menar jag således även alkoholpolitik, narkotikapolitik och allt sådant – har haft en benägenhet att offra de redan skadade, de redan svårt utsatta, i hopp om att till det priset kunna köpa bättre lycka nästa gång när vi går ut och skall försöka med s. k. förebyggande åtgärder åstadkomma en förbättring på längre sikt. Det finns ingen människa som bestrider att det är utomordentligt viktigt att vi på alla upptänkliga sätt arbetar med förebyggande åtgärder på detta område. Men priset är fruktansvärt högt om vi gör det på det sättet att vi säger: Vi får släppa dem som redan är svårt skadade, därför att annars kan våra möjligheter att komma i kontakt med andra som ännu icke är så svårt skadade försvåras.

För mig är detta den avgörande frågan: den socialvård som fram till det ögonblick då tvångsåtgärder i som vi hoppas väldigt få fall ändå blir nödvändiga har haft hand om den hjälpbehövande, den skall också ha hand om den hjälpbehövande i fortsättningen och ta ansvaret även för de obehagliga och svåra besluten. Man skall inte feget smita undan det och skjuta över det på sjukvård, kriminalvård eller någon annan – det är viktigt.

Sedan, herr talman, vill jag helt kort vända mig till fröken Hjelmström. Det är märkligt att man kan sitta och lyssna på kommunister i socialpolitiska debatter och nicka bifall långa stunder därför att man tycker att man får nya uppslag och kloka synpunkter. Men rätt som det är står alltihop på huvudet. Detta inträffar gång på gång. Det inträffar nästan undantagslöst. Jag upplever sedan någon tid här i riksdagen fröken Hjelmström och hennes partivänner som de djupast reaktionära politiker vi har i socialpolitiska sammanhang. Jag upplevde det för några månader sedan, och nu gör jag det igen. Här har nu denna riksdag i stor enighet

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

och här har allt socialt arbetande folk i landet i årtionden försökt att etablera socialvården som en självklart mänsklig rättighet lika fin som alla andra. Vi har försökt år efter år att få det därhän att det inte skall vara någon skam, att det inte skall vara mer nedsättande att få hjälpen av socialvården än av försäkringskassan. Vi vet att vi inte har lyckats med det, för ännu lever kvar mycket av den gamla stämpeln att socialvård är någonting skamligt, någonting som man måste undvika. Men alla vi som har försökt år efter år att bryta det gamla fördomsfulla synsättet, vi skall ständigt uppleva hur vi saboteras av kommunister, som gång på gång står upp och talar om att det är skamligt att hamna hos socialvården.

För några månader sedan stod herr Lorentzon, partivän till fröken Hjelmström, och sade precis detsamma när vi talade om arbetslösheten och arbetslöshets hjälpen: att det förhållandet att arbetslöshetsförsäkringen inte är heltäckande – vilket vi är överens om är beklagligt och skall försöka göra någonting åt – leder till att stackars människor skall tvingas ta skammen att i stället vända sig till socialvården och få socialhjälp. Det är kommunister som varv efter varv, år efter år, återkommer till detta djupt reaktionära synsätt.

Fröken Hjelmström: Jag skall med nöje fortsätta att lyssna till intressanta uppslag och kloka synpunkter, men låt bli de här sabotagen mot allt som vi andra försöker göra för att lyfta upp socialvården till ett anseende som den bör ha i ett modernt samhälle.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlshamre anser att vi skulle betrakta det som skamligt att individen söker hjälp hos socialvården. Då har faktiskt herr Carlshamre inte lyssnat på vad jag sade i mitt anförande. Det är inte individen vi lägger skulden hos. Däremot anser vi det vara skamligt att man skall behöva ha socialvård i Sverige i dag. Vi anser det skamligt att man tillåter folk att gå arbetslösa. Vi anser det skamligt att det finns en sådan brist på daghemspplatser att ensamstående mammor och pappor tvingas avstå från att söka förvärsarbete och i stället måste leva på socialbidrag. Det är där vi anser att det skamliga ligger, herr Carlshamre, inte hos individen.

Herr Carlshamre hänför genomgående de sociala problemen till individen. Han anser t. o. m. att alkoholmissbruk beror på ärftliga defekter hos individen. Jag kan inte annat än hänvisa till det anförande som herr Carlshamre höll här och fråga: Vem är det som för en skamlig debatt? Vem är det som kommer med skamliga anklagelser?

Herr CARLSHAMRE (m) kort genmäle:

Herr talman! Nej, fröken Hjelmström, jag inte bara lyssnade, jag antecknade t. o. m. för en gångs skull när fröken Hjelmström talade. Orden föll, så nära ordagrant som jag hann med att skriva, så här: Den totala socialvården är ett bevis för samhällets totala misslyckande i att garantera

alla människor deras grundläggande rättigheter. – Och det är just där vi skiljer oss, fröken Hjelmström. Den totala socialvården är i stället en del av samhällets försök att garantera alla människor dessa grundläggande mänskliga rättigheter. Och med den syn jag, och de flesta här i kammaren, har – att det inte är skamligt vare sig att ge eller ta emot socialvård – är det ett bra försök när det gäller de fall som inte kan klaras på något annat sätt som är smidigare eller bättre.

Däremot undrar jag om fröken Hjelmström lyssnade. Vad jag uttryckligen sade var nämligen just att det *inte* är så att alla sociala problem har sin orsak i individuella brister. Det var det jag försökte säga. Däremot vet vi att det finns sociala problem som har en sådan orsak – det är tyvärr ofrånkomligt. Det är ingenting att vara chockerad över, fröken Hjelmström. Vi *vet* – det är inte längre någonting som vi tror – att det finns ärftligt inslag t. ex. i benägenheten att utbilda alkoholism. Vi kan tycka illa om det – gärna det – både fröken Hjelmström och jag, men det är så. Det är ingenting som jag har hittat på utan det förhåller sig på det sättet.

Den människa som drabbas av alkoholism är inte hjälpt av att vi låtsas som om problemet inte fanns. Och – vad som är ännu viktigare – oavsett vilken orsaken är till ett långt gånget socialt problem, missbruk eller annat, om vi när det väl har skadat den enskilde individen inriktar alla ansträngningar på den förebyggande vården säljer vi den redan skadade i hopp att vinna någonting till detta utomordentligt höga pris, och det är det jag aldrig kan vara med om. Vi får inte glömma dem som redan lidit skada, i våra försök att undvika att fler skall drabbas av samma skada.

Fröken HJELMSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlshamre antecknade inte rätt. Jag sade "den egentliga socialvården", inte "den totala socialvården".

Men i övrigt var det väl i stort sett riktigt, och det visar på den avgrund som skiljer våra synsätt. Herr Carlshamre tycker att det är riktigt att man inte garanterar alla människor i vårt samhälle arbete och att såväl män som kvinnor tvingas att stå i kö till daghemsplatser och under tiden anlita socialvården.

Jag hävdar fortfarande att herr Carlshamre vidhåller sin uppfattning att det är hos individen man har att söka problemen. Vårt resonemang är det omvända. Vårt resonemang är att det är samhället som skapar problemen. De ligger inte hos individerna. Det är samhället som inte garanterar människorna deras grundläggande rättigheter, de rättigheter som vi skall ställa krav på.

De sista reflexionerna i herr Carlshamres anförande tror jag att jag avstår från att bemöta. De var så reaktionära, så jag bryr mig inte om att ta upp dem.

Herr CARLSHAMRE (m) kort genmäle:

Herr talman! Om fröken Hjelmström hävdar att riksdagens beryktade matta är rutig, så kan jag naturligtvis säga att jag tolkar det så att fröken Hjelmström menar att den är blommig. På samma sätt kan fröken Hjelmström envisas med att tolka mitt uttalande att ingalunda alla sociala problem har sin orsak i individuella brister så att jag sagt motsatsen. Det är meningslöst att försöka föra debatten vidare på de villkoren. Därför avstår jag på den punkten.

Nej, fröken Hjelmström, jag tycker inte att det är riktigt, och jag känner ingen människa i något parti som tycker att det är riktigt och bra, att samhället inte kan garantera alla människor sysselsättning eller lösa de andra problem som fröken Hjelmström nämnde. Men vi har ännu inte lyckats – vad det sedan än beror på – och då tycker jag det är riktigt att vi i andra former gör så mycket vi kan för att åtminstone undanröja de värsta skadeverkningarna av vårt tidigare misslyckande. Är inte det ganska rimligt, fröken Hjelmström? Skall vi vänta till den dag då vänsterpartiet kommunisterna lyckats genomföra ett helt annat samhällssystem, ett i grunden helt annat än det gamla, innan vi känner oss förpliktade att göra någonting för dem som har råkat illa ut, gärna för mig på grund av det hittillsvarande samhällets brister? Det är det frågan gäller. Eller skall vi, så länge vi alltjämt inte lyckats eller lyckas med detsamma med allt vad vi skulle önska, ändå göra så gott vi kan för att hjälpa dem som råkar illa ut och göra det utan att stämpla det som något slags skamlig verksamhet?

Herr förste vice talmannen anmälde att fröken Hjelmström anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ASPLING (s):

Herr talman! Den reservation som är fogad till det utskottsbetänkande vi nu diskuterar är föranledd av en motion som ett antal socialdemokrater väckte under den allmänna motionstiden. Som framgår av herr Karlssons i Huskvarna inlägg framstår det som angeläget för reservanterna och motionärerna att ingen tvekan får råda vad gäller målsättning och riktlinjer för socialvårdens kommande utformning.

När man diskuterar den kommunala socialvårdens framtida utformning och angelägenheten av dess reformering och förnyelse, tillhandahåller historien om den svenska fattigvårdens utveckling egentligen de tyngsta skälen för att den nya sociallagstiftningen verkligen blir framåtsyftande och progressivt inriktad.

Det skall inte döljas att det är här vi känner oro med hänsyn till de uttalanden och de åtgärder den borgerliga regeringen gjort och vidtagit.

Det låg en brutal och skoningslös samhällssyn bakom gångna tiders fattigvård. Utvecklingen är kantad av åtgärder som alltid hotade de fattiga. Det var nästan alltid fråga om korrektion, tvångsarbete och förbud och inte sällan fängelse. Riksdagsprotokollen kan vittna om hur hård

kampen var för en humanare syn och ett ökat samhälleligt engagemang då det gällde att komma till rätta med den värsta fattigdomen och nöden. Kvarvarande tvångsinslag i vår socialvårdande lagstiftning har med andra ord en lång och trist historisk bakgrund, som det ibland finns anledning att erinra om.

Jag skall här påminna om att vi på 1960-talet avskaffade de i socialhjälpslagen och barnvårdslagen givna tvångsbestämmelserna om arbetsföreläggande för s. k. försumliga försörjare. Arbetsföreläggande utnyttjades inte sällan som ett hot mot den enskilde. Det var här fråga om människor som ofta behövde vård och rehabilitering. Förhållandet är detsamma med exempelvis dagens missbrukare. Undersökningar visar att de har dåliga uppväxtförhållanden, de har haft kontakter med barnavårdsnämnd eller polis, och de har inte sällan haft en oregelbunden skolgång. De bakomliggande sociala problemen tonar alltid starkt fram.

Förnuftiga och sansade lösningar av sociala problem hotas ofta av överdrivna opinionsbildningar, som har sin grund i vissa aktuella händelser. Vem minns inte den senaste och ofta hätska kampanjen om socialhjälp, som riktades både mot samhället och mot enskilda socialhjälpstagare. Den sakliga grunden härför var en i och för sig allvarlig ökning av socialhjälpssiffrorna från mitten av 1960-talet – dock inte större än att socialhjälpstkostnadernas andel av de totala socialpolitiska utgifterna låg kvar på omkring 1 %. Då socialhjälpssiffrorna började sjunka igen från början av 1970-talet tystnade också de tidigare häftiga kraven på ökad kontroll av de sämst ställda – socialhjälpstagarna. Politiker och andra opinionsbildare har i dessa frågor självfallet ett stort ansvar.

Starka skäl talar för att även inom sociallagstiftningen kvarvarande klassinriktade tvångsbestämmelser avskaffas. Därmed skapar vi förutsättningar för att de sämst ställda kan få del av samma vård som t. ex. ekonomiskt och socialt välbeställda missbrukare av beroendeframkallande medel redan i dag åtnjuter inom sjukvården – vanligen i frivilliga former men där även omhändertagande med stöd av lagen om slutna psykiatrisk vård i vissa fall, den s. k. LSPV-lagen, kan förekomma. Låt oss inte heller glömma att det redan i dag finns ett mycket stort antal patienter med alkoholproblem på våra psykiatriska sjukhus.

Debatten om frihet och tvång inom socialvården är sannerligen inte ny, även om den i dag förs utifrån andra utgångspunkter än i det gamla fattigsamhället. Arbetarrörelsen har alltid varit djupt engagerad i dessa frågor, ty ytterst gäller det här grundläggande principer om jämlikhet, trygghet, solidaritet och demokrati.

Man har sagt att alkoholskadade människor kommer att fara illa och vanvårdas om vi tar bort möjligheterna till tvångsingripande. På detta vill jag svara, att utvecklingen själv har visat vägen genom att antalet tvångsätgärder med stöd av nykterhetsvårdslagen kraftigt minskat samtidigt som frivilligt intagna i allmänna och enskilda vårdanstalter ökat i motsvarande grad. Ingen skall behöva ligga och dö i rännstenen, som det brukar heta, därför att socialvården förlorar sina tvångsmöjligheter

mot vuxna alkoholmissbrukare. Vi kan i stället räkna med att nykterhetsvården får nya utvecklingsmöjligheter och att socialvården kommer att mötas av ett ökat förtroende då det sociala tvånget slopas. Och man bortser från att möjligheter till omhändertagande i andra former finns för både alkohol- och narkotikamissbrukare genom lagstiftningen på sjukvårdsområdet.

En viktig – ibland livsavgörande – men svag länk är sambandet mellan en kanske, med stöd av LSPV, tvångsmässigt genomförd medicinsk avgiftning och en efterföljande social rehabilitering, som socialutredningen som ett alternativ kan väntas föreslå bli helt frivillig. Jag utgår från att socialutredningen arbetat mycket med problemet om hur en huvudsakligen medicinsk behandling skall kunna övergå i en meningsfull social rehabilitering. Jag hoppas att utredningen här kommer att lägga fram konstruktiva förslag som syftar till att ge förutsättningar för samverkan mellan den medicinska och den sociala rehabiliteringen på ett meningsfullt sätt.

Men hur goda lagstiftningsmässiga konstruktioner socialutredningen än kommer fram till, så står och faller vården av personer som har missbruksproblem med den vård de kan erbjudas med de vårdresurser samhället har och ställer till förfogande.

Ingen förnekar att tvång kan behövas för att bryta en destruktiv situation som den enskilde själv inte längre råder över, och det är inte heller det tvångsdebatten gäller. Socialdemokratiens målbestämda krav på trygghet för alla och solidaritet med de svaga kan i vissa situationer motivera åtgärder utan den enskildes samtycke. Jag utgår från att socialutredningens förslag kommer att tillgodose såväl politiska som rättsliga och sociala krav i det avseendet. I fråga om ungdomar under 18 år kan vi sannolikt räkna med en särskild lagstiftning om vård av underårig i särskilda fall, en lag som då kommer att göra det möjligt inom den framtida socialtjänsten liksom i dagens socialvård att kunna ingripa och mot den enskildes vilja ordna vård för underårig person. Det gäller inte minst dem som har missbruksproblem.

För vuxna med missbruksproblem – vare sig det är fråga om alkohol- eller narkotikamissbruk – finns som nämnts möjligheter till omedelbara åtgärder med stöd av LSPV, om någon inte kan bedöma sitt vårdbehov och vården avsevärt kan förbättra tillståndet eller hindra att detta avsevärt försämras.

Frågan om frihet och tvång är i hög grad en fråga om resurser, om möjligheter att kunna bereda människor den vård de själva och frivilligt söker – en vård som i dag tyvärr många inte kommer i åtnjutande av på grund av bristande vårdresurser. Här kan man verkligen tala om ett tvång, då man inte kan erhålla den vård man önskar och söker. Nog finns det anledning att nyansera debatten om frihet och tvång. Vi har våra kriminalvårdsanstalter med det tvång som självfallet utmärker dessa. Det har inte hindrat ett narkotikamissbruk på dessa anstalter.

Herr talman! Hur viktig frågan om frihet och tvång än är får den

inte skymma att reformeringen av socialvården handlar om en djupgående förändring och förnyelse av hela den kommunala socialvården. Socialvården står med andra ord inför ett omfattande reformarbete, som skall bli möjligt genom främst det förslag vi har att vänta från socialutredningen. Det gäller att göra socialvården till en socialtjänst, präglad av frihet och frivillighet.

Vi har understrukit att socialvårdsreformen bör läggas fast efter det tiopunktsprogram som redovisats i motionen. Av grundläggande betydelse är självfallet att kunna förstärka grundtryggheten. Arbete åt alla och solidarisk lönepolitik är den viktigaste vägen till utjämning av både ekonomiska och sociala skillnader mellan människorna. Den socialdemokratiska jämlikhetspolitiken innefattar också flera andra områden – bostadspolitik, utbildningspolitik, kulturpolitik och socialpolitik. I socialutredningens arbete ingår som bekant att lägga fram förslag om förbättringar av den nuvarande grundtryggheten i olika behovssituationer genom enhetliga ersättningsregler som knyter an till socialförsäkrings-systemet. En sådan reform kommer att minska behovet av socialhjälp. Därigenom bör man kunna skapa förutsättningar för att socialvårdens direkta arbete i högre grad kan inriktas på förebyggande och rehabiliterande åtgärder.

Vi vet att en ogynnsam social miljö leder till utslagning, bristande jämlikhet och till att många människor behöver socialvårdens stöd. Planerings- och miljöfrågor spelar här ofta en helt avgörande roll. Naturligtvis sträcker sig dessa frågor långt ut över socialvårdens gränser, men socialvården måste på ett annat sätt än tidigare vara en viktig faktor i planeringen. Det är av stor betydelse att de sociala organens kunskaper och erfarenheter tas till vara bättre då det gäller dessa ofta grundläggande frågor om den sociala miljöns betydelse för de enskilda människorna. Men det skall inte vara en planering socialvården medverkar i över de många människornas huvuden. Vi har slagit fast i vårt tiopunktsprogram och i vår motion att socialvården måste ges en demokratisk förankring. Nära knutna till det socialpolitiska reformarbetet bör även vara en forskning och ett utvecklingsarbete, som skall syfta till att främja utjämning och jämlikhet mellan olika grupper i samhället.

Socialvården tillhör med andra ord de områden av socialpolitiken som arbetarrörelsen har ställt i centrum för det fortsatta reformarbetet. Skulle vi få strid om dessa angelägna reformer, så blir det inte första gången som socialpolitiken utgör en vattendelare i svensk politik. Ytterst gäller det här människor som i många avseenden har det svårast och är sämst ställda. Här gäller det frågor där trygghet, jämlikhet, demokrati och solidaritet i djupaste bemärkelse måste vara riktgivande för vårt arbete.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! I socialutskottets betänkande nr 23, som nu diskuteras, behandlas en vpk-motion om åtgärder för att förbättra ålderspensionärernas sociala situation. Den beskrivning som gjorts i motionen på grundval av vad ett hemvårdsbiträde i Stockholm berättat ger verkligen en sann bild av många åldringars upplevelser. Jag skulle ytterligare kunna fylla på med fakta om hur många känner och upplever åldrandet. Varje dag blir ett enda ensamhetsproblem. Ensamheten och isoleringen är egentligen ålderspensionärernas största plåga.

Redan 1972/73 gjordes i Stockholms kommun av kommunstyrelsens kommitté för kvinnofrågor en undersökning om kvinnor i kommunens tjänst. Till de yrkesgrupper som undersökningen gällde hörde just hemvårdspersonalen. I de personliga intervjuer som gjordes i samband med undersökningen framkom samstämmigt att det största problemet med hemvårdspersonalens jobb inte var arbetet i sig, trots att det beskrevs såsom både tungt och stressigt, dåligt avlönat och med dålig status. Problemet med hemvårdsbiträdenas arbete var att den snävt utmätta arbetstiden hos varje hjälpbehövande inte gav utrymme för samvaro med dem som levde helt isolerat och inte möjlighet att hjälpa dem som inte var så rörliga att de kunde ta sig ut på egen hand. Hemvårdsbiträdet kunde vara deras enda kontakt under långa tider.

Trots att i målsättningen för hemvårdsbiträdenas arbetsuppgifter inte bara ingår rent praktiska göromål utan de också har till uppgift att genom social kontakt försöka bryta den isolering som många äldre lever i, består deras arbete till största delen av praktiska sysslor som att bädda, städa, handla och laga mat, vilket också skall ske på kortast möjliga tid.

Otillfredsställelsen med att inte kunna fylla de hjälpbehövandes stora behov av mänsklig kontakt, närhet, ömhet och sällskap, det var problemet med deras jobb. Det är inte bara städhjälp som de flesta gamla behöver. Ett hemvårdsbiträde gör den här beskrivningen – jag citerar ur en intervju om hennes arbete: "Jag tror det är ett viktigt jobb. Det måste ju bli mycket billigare och bättre för pensionärerna att de slipper komma in på ålderdomshem, utan får gå hemma. Man märker skillnaden på t. ex. den lilla gubben jag var hos i tio år. I sin lilla lägenhet där var han kung, han rya på mig, på skoj förstås. När han kom till sjukhuset, satte de honom på plats med en gång, och han säckade ihop direkt. Han fick inte öppna mun. Hemma kunde han bestämma som han ville ha det och då kände han sig bra även när han var dålig. På sjukhuset fick han inte bestämma någonting, självkänslan tog de bort." Jag tycker att det intervjuavsnittet säger en hel del om hur en åldring kan uppleva sin situation.

Naturligtvis har en upprustning av pensionärernas ekonomiska standard varit både önskvärd och nödvändig, men där finns det fortfarande mycket kvar att göra. Ingen lider väl direkt nöd, men om man med ekonomisk trygghet menar något mer än frånvaro av svält och fattigdom, då är den ekonomiska tryggheten sällsynt bland pensionärer. De tillhör

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

också den grupp i samhället som hårdast och snabbast drabbas av prishöjningar på de nödvändighetsvaror som de ofta måste använda hela sin inkomst på. Även om folkpensionen är indexreglerad så halkar kompensationen ständigt efter.

Men människan lever ju inte av bröd allenast. Ekonomisk trygghet är, om den finns, inte tillräcklig för ett människovärdigt liv. Vi får inte glömma bort att i och med att man uppnår pensionsåldern så försvinner inte alla andra mänskliga behov.

I vpk-motionen beskrivs på ett mycket realistiskt sätt utvecklingen och synen på hur ålder redan i arbetslivet klassificerar människor från lönsamhetssynpunkt. Det finns ingen anledning att upprepa vad som står i motionen, men jag uppmanar alla riksdagsledamöter att läsa den. Den är verkligen läsvärd. Jag vill bara konstatera att när pensionsåldern inträder, då är man helt nollställd från lönsamhetssynpunkt. I stället tillhör man då den s. k. tärande delen av befolkningen. Det kan inte vara särskilt uppbyggande för de äldre att ständigt höra om det stora antalet pensionärer och de ökade kostnader som de orsakar samhället. Vi tycks ha glömt bort att det helt övervägande antalet pensionärer har arbetat under större delen av sitt liv och att det är dessa människor som genom sin insats byggt upp det samhälle som vi i dag så gärna kallar ett välfärdssamhälle.

Det får inte vara slut på omtanken när åldersstrecket är nått eller när man pensionerats av annan anledning. För detta krävs att hela samhällets attityd till de äldre förändras. Alla åldringar är inte heller sjuka. Tvärtom visar en undersökning som gjorts att fler 70-åringar än man trott inte hade någon särskild sjukdomsbild.

Motionen utmynnar i ett yrkande om en parlamentarisk arbetsgrupp, som på grundval av pensionärsundersökningens betänkande, vilket väntas under våren 1977, utarbetar riktlinjer för en politik, syftande till att ge pensionärerna möjlighet att leva aktivt och meningsfullt i gemenskap med andra.

Herr talman! Att vi inte avvaktat socialutredningen och pensionärsundersökningen, som det hänvisas till i utskottets betänkande, beror på att den sistnämnda undersökningen närmast gäller en kartläggning, bl. a. av de äldres situation i dagens samhälle, hur pensionärernas förbättrade ekonomiska förhållanden inverkar på deras livsmönster och på behovet av samhällets insatser i fråga om vård och serviceåtgärder för de äldre.

Vidare står det i riktlinjerna för undersökningen att insatserna bör planeras och genomföras så att de på bästa sätt anpassas till den faktiska behovsutvecklingen och tillgängliga resurser. Vänsterpartiet kommunisterna ser en fara i det där sista, med vetskap om kommunernas ekonomiska utrymme. Om undersökningen kommer fram till att pensionärernas ekonomiska situation har förbättrats finns det risk för att detta tas som intäkt för att göra ytterligare inskränkningar och att det då i första hand drabbar den del av verksamheten som skall medverka till att även de gamla kan leva ett meningsfullt liv, vilket vi anser vara

lika viktigt som att vårdbehovet tillfredsställs. Tillsättandet av en arbetsgrupp med uppgift att framlägga konkreta förslag i motionens syfte skulle förhindra den fördröjning som annars blir följden.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till motionen 1305.

Herr KÖRLOF (m):

Herr talman! Under dagens debatt i olika sociala frågor har åtskilliga talare återkommit till frågan om barn och ungdom och då framhållit att det är dem som vi på olika sätt måste försöka klara från de problem och svårigheter som vårt samhälle ställer dem inför. Det gäller stödet till barnfamiljerna, barnomsorgsutbyggnaden, alkohol- och narkotikaproblemen, ungdomsarbetslösheten osv. Låt mig mot den bakgrunden göra några kommentarer till vad socialutskottet har skrivit i sitt betänkande nr 23 över motionen 718, som jag och några andra moderater väckte under den allmänna motionstiden. I den motionen behandlas det svenska samhällets barn- och ungdomsproblem, och vi har där försökt anlägga ett brett perspektiv på hela detta område.

Om man blickar tillbaka och försöker göra sig en föreställning om hur samhället tedde sig för barn och ungdom en eller två generationer tillbaka och jämför med dagens, så har man långt ifrån anledning att hemfalla till någon sorts romantik om den hederliga, trygga och goda gamla tiden. Den gamla tidens samhälle var för flertalet människor, inte bara för barn och ungdom, ett hänsynslöst och hårt samhälle. Trångboddhet, dålig hygien, ensidig och ibland otillräcklig kost, aga – för att inte säga misshandel – bristfällig sjukvård, torftig bildning och utbildning, tidigt inträde i ett ofta slitsamt kroppsarbete osv. var ofta nog villkoren för barn och ungdom för inte så länge sedan.

Herr talman! Varje tid har sina problem. Det som vi i denna motion har tagit upp till behandling bygger på uppfattningen att vi inte fullt ut har ett faktaunderlag för att bedöma vilka faktorer i vårt nuvarande samhälle som leder till de särskilda problem som barn och ungdom nu har. Jag delar utskottets uppfattning, och det sägs också i motionen, att det både har gjorts och pågår flera utredningar och undersökningar om barn- och ungdomsfrågor. Mycket arbete är alltså redan gjort. Vad vi motionärer önskat är helt enkelt en sammanställning och utvärdering av det mycket omfattande material som utskottet delvis har dokumenterat – eventuellt kompletterat på vissa områden med särskilda undersökningar där sådana saknas. Utskottet anför att den övergripande kartläggning som vi har yrkat på naturligtvis i och för sig skulle vara av intresse, men att den snart skulle mista sin aktualitet genom den snabba utveckling som sker på olika områden.

Utskottet har säkert delvis rätt i att delar av ett sådant material skulle mista sin aktualitet efter en viss tid, men jag är tveksam om detta argument har bärkraft fullt ut. Jag är för egen del övertygad om att en kartläggning av det slag som vi efterlyst skulle ge underlag för en både intressant och bred diskussion, som skulle kunna bidra till att belysa

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

olika synsätt på dessa frågor och säkert också ge konkreta förslag på hur olika problem skall behandlas.

Frågan hur länge sådana här undersökningar står sig i olika hänseenden kan belysas av tre som jag ser det ytterligt intressanta undersökningar, som utskottet emellertid inte har nämnt. I mitten av 1950-talet undersökte Gustav Jonsson och Anna-Lisa Kälvesten 222 skolpojkar från Stockholm i en unik socialpsykiatrisk studie. Syftet var att beskriva det psykiska tillståndet hos en normalgrupp skolpojkar och ställa detta i relation till pojkarnas barndom och familjesituation. Tanken var också att bilden av genomsnittspojken sedan skulle användas för jämförelse med 100 pojkar från barnbyn Skå. Denna jämförelse genomfördes sedan i Gustav Jonssons doktorsavhandling. Nu har både de 222 Stockholmspojkar och de 100 Skåpojkar följts upp i en särskild undersökning. De tidigare undersökta pojkarna är nu i 30-årsåldern. Den nya undersökningen försöker ge en bild av pojkarnas yttre sociala situation som vuxna. Man har studerat om olika samhällseliga organ har ingripit i deras liv med stöd, vård eller straff, eller om de på den positiva sidan har hög inkomst, god utbildning och god hälsostatus osv.

Jämförelsen mellan de 222 Stockholmspojkar och de 100 Skåpojkar i vuxen ålder visar att Skåpojkar i så gott som samtliga avseenden fungerar sämre än de 222. Dödligheten är större, de bildar egen familj mycket tidigare, de är betydligt mer och oftare sjukskrivna – sjukskrivning på grund av psykiska besvär är nästan fyra gånger vanligare än hos normalpojkar. De har betydligt oftare frikallats från sin militär-tjänstgöring, de har sämre skolunderbyggnad, tillhör i genomsnitt lägre socialgrupp, har lägre inkomst, fler registreringar i t. ex. kriminalregister, registreras i högre utsträckning för fylleriförseelser, har oftare vistats på ungdomsvårdsskola osv.

Totalbilden är nedslående – men inte oväntad. Det är nämligen inte bara jämförelsen mellan de båda undersökningsgrupperna som är intressant. Analysen av de 222 pojkarna har stort intresse i sig och visar t. ex. på en pågående strukturförändring i vårt samhälle. I den unga generationen stockholmare är medelklassen talrikare än arbetarklassen, och de högutbildade närmar sig 25 %. Av de s. k. normalpojkar är bara ungefär hälften kvar i föräldrarnas socialgrupp. Den sociala rörligheten i landet har ökat.

Undersökningen ger också en antydning om hur barn de senaste decennierna haft det i Sverige, en bild av Välfärdssverige bakom kulisserna. En jämförelse mellan generationerna visar att flera av sönerna än av fäderna hamnar i kriminalregistret. Sjukskrivningen på grund av psykiska besvär är dubbelt så stor bland sönerna som bland fäderna. Över huvud taget ger undersökningen intrycket att den yngre generationen har klarat samhällets krav sämre än den äldre.

Den andra undersökningen som jag i detta sammanhang skulle vilja beröra är 1956 års klientelundersökning, där vi moderater i annat sammanhang ställt krav på en uppföljning och utvärdering av denna un-

dersöknings mycket omfattande och grundliga material. Särskilt intressant är, tycker jag, den konfrontation av socialteori, psykologiska teorier och kriminologiska teorier som Birgitta Humble och Gitte Settergren-Carlsson gjort i rapporten *Unga lagöverträdare*, nr 5 från 1974.

Klientelundersökningens olika avsnitt har ännu inte blivit föremål för den övergripande sammanställning som erfordras för att dra ut långt gående handlingsdirektiv av socialpolitisk eller kriminalpolitisk innebörd. Praktiska slutsatser bör givetvis inte grundas på en delaspekt utan på en så allsidig bild som möjligt.

Några slutsatser drar dock författarna, och jag kan här inte underlåta att referera vad jag uppfattar som viktiga synpunkter i materialet, även om författarna omger sina skrivningar med vissa reservationer.

Man framhåller att de unga pojkar som ingår i undersökningen och som visar ett socialt störande eller kriminellt beteende är en heterogen grupp, där många faller inom ramen för vad som är helt normalt bland pojkar. Men man säger också att den grupp i undersökningen som börjat falla in i ett socialt oacceptabelt eller kriminellt beteende innehåller ett kraftigt inslag av pojkar med djupgående störningar i personlighetsutvecklingen, framför allt beträffande jagfunktionen med konsekvenser för moralintegration och normerlevnad. Bland pojkar som återfaller i socialt oacceptabla eller kriminella beteenden och fortsätter med det är dessa allvarliga störningar än vanligare, liksom vid gravare kriminalitet. Enligt den psykologiska teori som använts i undersökningen är dessa störningar väsentligen resultat av tidigt och djupt störda relationer till föräldrarna eller föräldrasubstituten. Materialet ger dock ingen möjlighet att pröva denna teori. Över huvud taget lägger klientelundersökningens uppläggning hinder i vägen för att komma dessa faktorer så nära in på livet som hade varit önskvärt. Vissa uppgifter om pojkarnas tidigare utveckling och familjeförhållanden finns dock. Även om sådana uppgifter är osäkra, är det givetvis väsentligt att i den kartläggning som vi motionärer eftersträvat sammanställa sådana data om den tidigaste perioden i pojkarnas liv med deras senare utveckling. Likaså är det av stor vikt att belysa sambanden mellan olika uppfostringsmodeller och pojkarnas personlighetsutveckling. Många ungdomar genomgår en period av opposition och rollexperimentering, som kan ta sig uttryck som inte är särskilt socialt önskvärda, och denna roll kan lätt befästas, om en ung människa känner sig negativt klassificerad och utdömd som person.

Jag tror att här erfordras en ganska stor upplysnings- och utbildningsverksamhet bland föräldrar, lärare osv. om hur dessa för det mesta helt normala yttringar skall få utvecklas och bemästras. En möjlighet som kunde förtjäna att diskuteras vore att börja ta sig an barn med svåra jagstörningar redan i samband med skolans eller förskolans början. Sexårsåldern anges ofta vara en lämplig tidpunkt för att börja sätta in åtgärder. Hela familjen bör oftast vara med i sådana aktiviteter.

En mer utbredd uppfattning bland föräldrar att vården av barn under de första levnadsåren är en stor och väsentlig uppgift, och att det är

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa socialvårds-
frågor m. m.*

en glädje och ett privilegium att följa sitt barn i nära kontakt, skulle med stor sannolikhet vara en positiv faktor. Hur en sådan förändring skall komma till stånd är svårare att säga. Jag är djupt medveten om att många föräldrars ekonomiska, sociala, arbetslivsmässiga och andra förhållanden är sådana att de inte kan ta hand om sina barn på heltid under flera år. Därför skulle man önska att det ekonomiska stödet till barnfamiljerna kunde utformas så att fadern eller modern kunde vara hemma åtminstone barnets första levnadsår. Övergången till daghemsvistelse bör sedan göras så mjuk som möjligt, så att barn innan de uppnått gruppmodnad, vilken brukar utvecklas ungefär i treårsåldern, inte behöver tillbringa alltför lång sammanhängande tid skilda från sina föräldrar. Författarna till rapporten framhåller att undersökningarna ytterligare bekräftat deras uppfattning att barn under hela sin uppväxt är beroende av en positiv och nära kontakt med föräldragestalterna för en lycklig utveckling.

Herr talman! I november 1974 kom undersökningen om barnmisshandel och skadlig uppväxtmiljö, som utfördes av socialstyrelsen i samarbete med Allmänna barnhuset. I utredningen möter man vanskött barn och barn som blivit slagna, lämnade ensamma eller på annat sätt utsatts för djupt uppskakande händelser. Undersökningen visar många mödrar som ensamma har vårdnaden om barn och som är uttröttade, sjuka och deprimerade. Den visar också föräldrar som slår sina barn därför att de är utarbetade, besvikna, känslolika och saknar förmåga till inlevelse i barnens situation. Det förekommer i materialet också många mödrar, fäder eller styvfäder som missbrukar alkohol eller narkotika och har sociala eller psykiska problem.

Vilka slutsatser man skall dra av de tre undersökningar som jag här kort relaterat och som utskottet alls inte kommenterar är det självfallet både svårt och kanske för tidigt att säga, men motionens syfte var bl. a. att söka få till stånd ett så brett bakgrundsmaterial som möjligt, tillgängligt för analys och diskussion. Den korrekta överblicken över situationen, som utskottet talar om, kan man naturligtvis aldrig få, men man kan få en bottenplatta att stå på från vilken man sedan kan arbeta vidare. Detta tror jag har stor betydelse för hela sättet att hantera problemen kring barn- och ungdomspolitik.

Den känsla man får när man tar del av dessa rapporter är dock att vårt samhälle, som i så oerhört många hänseenden nått långt, ännu inte har nått fram till att i samhällsbyggandet väga in och ta tillräcklig hänsyn till barns och ungdoms behov och problem. Därför får man också en känsla av att vårt samhälle fortfarande är ett delvis hårt och hänsynslöst samhälle sett ur många barns och ungdomars synvinkel. Denna aspekt på samhällsarbetet, att söka hitta ett samlande program för arbetet byggt på en faktasammanställning och en genomarbetad syn, tycker jag att utskottet har viftat bort på ett väl lättvindigt sätt. Utskottet säger att de barn- och ungdomsproblem som uppkommer inom olika sektorer av samhällslivet är av mycket varierande natur samt att de måste lösas

med utgångspunkt i de skiftande förhållanden som finns på olika områden. Vidare uttalas att problemen bör angripas efter hand och i de sammanhang där de uppstår.

Herr talman! Jag kan för egen del inte komma ifrån att jag tycker att detta något bygger på en felsyn. Det är väl i och för sig självklart, att problemen skall angripas efter hand och i de sammanhang där de uppstår. Så gör vi ju i dag, och så har man väl alltid gjort. Men det måste väl ändå också vara rätt att ge sig i kast med uppgiften att söka efter bakomliggande orsaker och angripa dessa. Jag menar att vi tyvärr i dag vet för litet om dessa ting för att bygga en strategi för att förändra dessa bakomliggande faktorer. Denna kunskap måste vi skaffa oss, och det var vad motionen bl. a. syftade till.

Herr talman! Jag har med dessa kommentarer velat visa att jag tycker att utskottets skrivning är litet torftig och att principuttalandet att problemen "bör angripas efter hand och i de sammanhang som de uppstår" inte, för att uttrycka sig försiktigt, är helt lyckat formulerat. Jag har inget särskilt yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 272 av herr Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fröken Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 23 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 272.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fröken Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	281
Nej	–	12
Avstår	–	1

Mom. 2 och 3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Karlsson i Huskvarna m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Karlsson i Huskvarna begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

Statligt personskadeskydd

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 23 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Karlsson i Huskvarna m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Karlsson i Huskvarna begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 152
Nej - 142
Avstår - 1

Mom. 5 och 6

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1305 av herr Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Nordlander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 23 mom. 7 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1305.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Nordlander begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 281
Nej - 13
Avstår - 1

§ 3 Statligt personskadeskydd

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:21 med anledning av propositionen 1976/77:64 om statligt personskadeskydd m. m. jämte motioner.

Herr ASPLING (s):

Herr talman! Förra året genomfördes en betydelsefull reform på socialförsäkringens område. Riksdagen biföll då den socialdemokratiska re-

geringens proposition med förslag till lag om arbetsskadeförsäkring. Den nya lagen skall träda i kraft den 1 juli i år.

Den nya arbetsskadeförsäkringen, som efterträder den nuvarande yrkesskadeförsäkringen, innebär en milstolpe inom socialförsäkringen. Yrkesskadeförsäkringen var vår första socialförsäkring. Den första lagen kom till redan 1901. Den var länge vår enda försäkring som gav ersättning vid sjukdom. Inte minst under de senaste decennierna har vi därefter genom en lång rad reformer fått en allmän försäkring som ger alla medborgare ekonomiskt skydd vid sjukdom och arbetsförmåga.

Den proposition om statligt personskadeskydd som vi nu behandlar innebär en fortsättning och en uppföljning av den arbetsskadeförsäkringsreform som riksdagen beslutade om för ett år sedan. Förslaget till statligt personskadeskydd grundar sig på det betänkande varmed yrkesskadeförsäkringskommittén avslutade sitt utredningsarbete, ett omfattande och betydelsefullt utredningsarbete som jag gärna vill ge en eloge för.

Enligt sin ursprungliga lydelse skulle lagen gälla alla arbetstagare och dessutom vissa studerande. Det förutsattes emellertid, när lagen antogs, att regeringen skulle återkomma till frågan om att utsträcka försäkringen till egenföretagare och uppdragstagare när yrkesskadekommittén hade slutfört sitt arbete.

Den nu framlagda propositionen innebär att arbetsskadeförsäkringsreformen fullföljs med ett förslag om att utsträcka försäkringen till att omfatta, förutom anställda, också egenföretagare och uppdragstagare. Småföretagare, jordbrukare, fiskare och personer med förtroendeuppdrag kommer härigenom att vid arbetsskada få samma ersättning som löntagare. Förslaget i den här delen innebär – menar vi i utskottet – ett betydelsefullt steg på vägen mot samordning mellan den allmänna försäkringen och försäkringen för arbetsskador.

I en lag om statligt personskadeskydd föreslås bestämmelser om ersättning vid skada under militärtjänst, civilförsvartjänst, räddningstjänst och under vistelse på anstalt. Den nya lagen ger enhetliga bestämmelser för statliga ersättningsformer som nu finns reglerade i ett flertal olika författningar. Personskadeskyddet skall ge samma ersättning som arbetsskadeförsäkringen. Samtidigt med den höjning av ersättningarna som detta innebär kommer reformen att medföra ett utvidgat skydd i flera hänseenden. Bl. a. sträcks skyddet för de värnpliktiga ut att gälla under hela utbildningstiden från inryckningen och till utryckningen, oberoende av när och var skadan inträffar.

Ersättning för lyte och men och allmänna olägenheter föreslås reglerad i en särskild lag om statlig ersättning vid ideell skada. Denna knyter an till den trygghetsförsäkring som gäller för de statligt anställda genom statens personskadeförsäkring.

Jag skall, herr talman, inte gå djupare in på de olika detaljerna i propositionen. Låt mig bara nämna att propositionen i enlighet med yrkesskadeförsäkringskommitténs förslag också innehåller förslag till stora förbättringar för de äldre skadefallen. Livräntor som utgår enligt äldre

Onsdagen den
13 april 1977

*Statligt personska-
deskydd*

lag föreslås bli uppräknade till en sammanlagd kostnad av 46 milj. kr.

Utskottet har enhälligt tillstyrkt bifall till propositionen. Jag skall därför bara med några få ord beröra ett par av de motioner som har väckts under den allmänna motionstiden och med anledning av propositionen.

Arbets-skadeförsäkringsreformen innebär att de nuvarande möjligheterna att teckna frivillig försäkring försvinner. Skälen till detta är flera. En stor del av dem som i dag har frivillig försäkring, nämligen egenföretagarna, kommer nu obligatoriskt med i försäkringen. Av övriga grupper, huvudsakligen hemmamakar och studerande, har ett mycket litet antal, ca 2 000, begagnat sig av möjligheterna att teckna frivillig yrkes-skadeförsäkring. Genom den allmänna försäkringens utbyggnad har också dessa grupper fått ett starkt förbättrat skydd vid sjukdom och arbetsoförmåga. Många torde dessutom ha ett kompletterande skydd genom t. ex. gruppförsäkring hos privata försäkringsbolag.

Det har mot denna bakgrund inte ansetts motiverat att i fortsättningen belasta den statliga försäkringsadministrationen med en särskild försäkringsform för en mycket begränsad grupp försäkringstagare. Utskottet har också avstyrkt de motioner som har väckts om frivillig anslutning till arbets-skadeförsäkringen och om utredning av hemarbetandes rätt till arbets-skadeförsäkring. I det här sammanhanget är det, herr talman, angeläget understryka att arbets-skadeförsäkringen enligt riksdagens enhälliga beslut skall bygga på ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp. Det är alltså de försörjningsekonomiska konsekvenserna av arbets-skada som skall vara avgörande för arbets-skadelivräntans storlek. För att man skall kunna bedöma i vad mån förmågan till arbete och inkomst försämras genom en arbets-skada måste det finnas en inkomst att utgå från. Det är därför man har gjort en fast koppling mellan arbets-skadeförsäkringen och försäkringen för ATP. Den försäkringen bygger som bekant på den försäkrades taxering. I den mån en hemarbetare har en inkomst, vare sig det nu är anställning eller av annat förvärvsarbete, så kommer han eller hon att omfattas av arbets-skadeförsäkringen. Riksdagen ställde sig som bekant i hög grad positiv till övergången från yrkesskadeförsäkringens medicinska till arbets-skadeförsäkringens ekonomiska invaliditetsbegrepp.

Herr Gahrton begär i en motion att de nya lagbestämmelserna beträffande dem som skadas under militärtjänstgöring skall äga tillämpning på samtliga nu i livet varande militärskadade personer som om deras skador hade inträffat efter den 1 juli 1977, då den nya lagstiftningen träder i kraft.

Det har alltid varit en grundläggande regel inom socialförsäkringen att ny lagstiftning skall tillämpas på de skadefall som inträffar sedan lagstiftningen har trätt i kraft. En lagstiftning med tillbakaverkande kraft skulle kunna få svåra konsekvenser – praktiska, administrativa och ekonomiska. Riksdagen har flera gånger i skilda sammanhang bekräftat den antagna regelns giltighet. Inte ens när det har varit fråga om ett begränsat antal fall har man velat göra avsteg ifrån principen att ny lagstiftning skall gälla alla från ett visst datum.

Man har i stället på olika sätt velat mildra de effekter som kan uppkomma i samband med övergången till en ny lagstiftning. I propositionen om statligt personskadeskydd föreslås betydande uppräknningar av äldre livräntor, också av sådana som utgår enligt skilda militärsättningsförfattningar. Livräntorna har tidigare räknats upp vid skilda tillfällen. Vidare har just i militärskadefallen införts särskilda olycksfallsersättningar för dem som har tillfogats allvarliga skador vid olycksfall. Man kan därför säga att de militärskadade inte missgynnats. Utskottet har bl. a. mot den bakgrunden avstyrkt också denna motion.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet nr 21.

Fröken PEHRSSON (c):

Herr talman! Riksdagen antog vid föregående riksmöte en lag om arbetsskadeförsäkring. I årets proposition är en viktig punkt den utvidgning av personkretsen för arbetsskadeförsäkringen som gjorts. Enligt propositionen bör arbetsskadeförsäkringen i fortsättningen gälla även småföretagare, jordbrukare, fiskare och uppdragstagare. Detta är en mycket angelägen reform, och det är många som har väntat på den.

I propositionen hänvisar man till den utvidgning av personkretsen som föreslås och menar att det inte längre finns behov av frivillig försäkring. Med anledning av detta uttalande i propositionen har utskottet fått ett par motioner att behandla, där det hävdas att problem uppstår för vissa grupper om denna möjlighet till frivillig försäkring tas bort.

I motionen 258 av herr Wiklund m. fl. krävs att hemarbetandes rätt till arbetsskadeförsäkring snabbt utreds. I motionen 1415 av fru Eliasson hemställs att möjligheterna för den som inte omfattas av den obligatoriska arbetsskadeförsäkringen att frivilligt ansluta sig till denna prövas och att den frivilliga försäkringen för yrkesskada bibehålls i avvaktan på denna prövning.

Skulle det visa sig att det finns brister i de beslut som fattas och att de verkar på det sättet att människor kommer i kläm, är jag helt övertygad om att alla är beredda att medverka till en förbättring, så att alla människor kan känna trygghet i vårt samhälle. När vi bygger ut försäkringssystemet är det ju för att öka människornas trygghet inför det oförutsedda – sjukdom, arbetslöshet, arbetsskada osv. Det är då viktigt att systemet utformas så att alla bereds den trygghet som försäkringen avser att ge. Det får enligt min mening inte bli så att vissa grupper lämnas utanför.

Alla bör alltså ha rätt till grundtrygghet, och den skall samhället garantera. Från centern har vi vid skilda tillfällen i motioner och interpellationer hävdat grundtrygghetsprincipen. Det bör vara samhällets skyldighet att ställa resurser till förfogande för att skapa ett heltäckande grundtrygghetssystem. Det ekonomiska grundtrygghetssystemet skall vara så enkelt och överskådligt att den enskilda individen lätt kan över-

Onsdagen den
13 april 1977

*Sjukpenningförmå-
ner*

blicka det. Systemet skall vara rättvist och om möjligt likformigt för alla.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4 Sjukpenningförmåner

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:22 med anledning av motioner om sjukpenningförmåner.

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:256 av herr Nilsson i Uddevalla m. fl. (s),

1976/77:678 av herr Jan Bergqvist i Göteborg (s),

1976/77:1079 av herr Carlshamre m. fl. (m),

1976/77:1087 av herr Romanus (fp), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde att förslag snarast framlades om sådan ändring av lagen om allmän försäkring, att sjukpenning kunde utgå vid intensivbehandling av stammare och i liknande fall,

1976/77:1091 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen beslutade

1. att åldersgränsen 16 år borttogs ur bestämmelserna om sjukförsäkring och att minderårigs arbete under ferier och fritid därmed ansågs sjukpenninggrundande,

2. att praktikanter under praktiktiden oavsett utbildningsform skulle erhålla rätt till sjukpenning och lagen om allmän försäkring ändras i enlighet härmed, och

1976/77:1298 av herr Palme m. fl. (s), vari i yrkandet 2 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhänga om utredning av frågan om regler för sjukpenning vid deltagande i av sjukvårdshuvudmännen anordnade eller förmedlade s. k. hälsoresor.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. med bifall till motionen 1976/77:1298, yrkandet 2, och med anledning av motionen 1976/77:1087 i motsvarande del ge regeringen till känna vad utskottet anfört angående en utredning om sjukpenning vid hälsoresor,

2. avslå motionen 1976/77:256, 1976/77:678, 1976/77:1079, 1976/77:1087 i motsvarande del och motionen 1976/77:1091.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! De sjukförmåner vi i dag har är resultatet av den kamp de arbetande fört, en kamp för rätten att ha råd till rehabilitering vid sjukdom.

Denna rätt måste hela tiden försvaras av arbetarna och tjänstemännen emot de reaktionära försämringskrav som ställs. I årets avtalsrörelse ser vi exempelvis hur Svenska arbetsgivareföreningen – SAF – attackerar denna sociala förmån.

Men även om vi hela tiden måste slåss för att försvara uppnådda sociala förmåner får vi inte sluta upp att försöka förbättra desamma. Att slopa diskrimineringen är en förbättring som vi anser måste till.

Det kan inte vara rimligt att de som är under 16 år och har förvärvsarbete inte skall få försäkra sig för inkomstbortfall genom sjukdom. Att utskottet avstyrker motionen med motiveringen att den socialpolitiska samordningsutredningen har till uppgift att utreda detta förhållande kan inte vara tillfredsställande. Vi har en förmåga i det här landet att utreda i så långa tider att en felaktighet ibland till slut ter sig som normal. Men diskriminering av ungdomar det här gäller anser vi vara så pass allvarlig att det inte finns anledning att vänta längre utan att man i stället, när nu motioner föreligger, bör bifalla desamma och därigenom eliminera denna diskriminering.

Vad är det för ideologi som bestämmer att den som fyller 16 år först i slutet av det år då han eller hon slutar skolan, och som direkt efter skolans slut i juni månad börjar förvärvsarbete, inte skall ha rätt till sjukpenning – samma sjukpenning som klasskamraten, som fyller sina 16 år innan han slutar skolan, har rätt till? Detta är en orättvisa som det enligt vår mening är angeläget att redan nu undanröja.

Vad är det för rättvisa att den som slutar skolan redan efter åttonde årskursen kan få jobba i ett och ett halvt år utan att ha rätten till sjukpenning? Jag tror att utskottet också är överens med oss om att detta är en orättvisa, men att utskottet inte ser problemet som så angeläget som vpk gör och därför fortsätter att vänta på den två år gamla utredningen. Den som förvärvsarbetar och blir sjuk och inte erhåller sjukpenning har inte heller tid att vänta på utredningen. Det gäller dessa ungdomars försörjning och möjligheter till ett meningsfullt liv, även om de inte är friska hela tiden intill dess att de fyller 16 år.

Motionen tar också upp ett annat problem i detta sammanhang, nämligen praktikanternas situation. Det är riktigt, som utskottet påvisar, att sjukpenningen är beroende av inkomsten. Men det är inte alltid som denna motivering håller. Det finns praktikanter som har så låg prakticklön att de inte kommer upp till den stipulerade gränsen på 4 500 kr. i årslön. Det gäller också de praktikanter som har en praktiktid som inte är så lång att det med den utgående lönen är möjligt att uppnå denna magiska gräns.

Dessa fall som jag påvisat är otillfredsställande. Även här föredrar utskottet att kvarhålla diskrimineringen, men nu med motiveringen att man inte kan skapa särregler för en enstaka grupp.

Herr talman! Jag är överens med utskottet om att vi inte skall skapa undantagsregler för praktikanterna. Vi bör givetvis se över frågan i hela dess vidd. Även de som av andra skäl är tvungna att jobba en kort

Onsdagen den
13 april 1977

*Sjukpenningförmå-
ner*

tid för sin försörjning men som inte kommer upp till en årsinkomst av 4 500 kr. bör få del av sjukpenningen. Därför föreslår vi från vpk att regeringen får i uppdrag att utreda frågan om i vilka sammanhang det kan bli fråga om att sjukpenning inte utgår för faktiska förvärvs-inkomster och varför så kan bli fallet. En sådan utredning behöver inte ta lång tid i anspråk utan bör kunna föranleda en redovisning redan i år, så att förslag kan föreläggas riksdagen före årets slut. Under sådana premisser som de nu aktuella kan man godkänna att man får vänta på utredningsresultat, men inte när frågor som är relativt enkla tar flera år i anspråk. Då utgör utredningar bara ett sätt att stoppa undan frågor från behandling.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till det särskilda yrkande i anslutning till motionen 1091 som har utdelats i kammaren och som har följande lydelse:

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:1091 beslutar hos regeringen begära

a) förslag till lagstiftning innebärande att åldersgränsen 16 år borttages ur bestämmelserna om sjukförsäkring och att minderårigs arbete under ferier och fritid därmed anses sjukpenninggrundande

b) att regeringen utreder i vilka sammanhang som praktikanter och andra förvärvsarbetande inte kommer upp till den för sjukpenning stipulerade inkomsten och med detta som utgångspunkt framlägger förslag om förändringar så att denna diskriminering undanröjes ur lagen om allmän försäkring.

Fröken BERGSTRÖM (fp):

Herr talman! Det betänkande från socialförsäkringsutskottet som vi nu behandlar tar upp även en del andra motioner än den som herr Franzén har berört. Jag vill framhålla att flera av de frågor som berörs i de olika motionerna redan är föremål för utredning eller behandling på olika sätt, och utskottet föreslår därför inte några ytterligare åtgärder i de sammanhangen. Utskottet tillstyrker däremot utredning beträffande frågan om möjligheterna att få sjukpenning för deltagande i hälsoresor. Detta är en fråga som har tagits upp i den socialdemokratiska partimotionen 1298 och i motionen 1087 av folkpartisten Romanus. Utskottet är överens om att det finns anledning att utreda denna fråga.

När det sedan gäller motionen 1091, och då i första hand frågan om borttagande av 16-årsgränsen för erhållande av sjukpenning, säger utskottet – och det har herr Franzén också konstaterat – att den socialpolitiska samordningsutredningen bl. a. har till uppgift att utreda denna. Herr Franzén menar att det är att långhala den här historien och säger att det är en orättvisa som bör avskaffas. Utskottet anför att det kan finnas skäl till att sänka den här åldersgränsen, och det bör tas som en ytterligare uppmaning till den socialpolitiska samordningsutredningen att ta upp den här frågan så snart som möjligt. Utskottet har inte funnit anledning att tillstyrka motionen utan hemställer om avslag i denna del.

I den andra delen av motionen, som rör praktikanterna, föreslås att även praktikanter skall kunna få sjukpenning under praktiktiden. Herr Franzén har här konstaterat att rätten till sjukpenning är beroende av den inkomst som en person har. Det gäller naturligtvis även praktikanter. Det är faktiskt på det sättet att praktikanter ofta har korta tjänstgöringstider, som många gånger inte ger en sjukpenninggrundande inkomst. Utskottet hänvisar också till behandlingen i arbetsmarknadsutskottet av en annan vpk-motion, nr 1278. Arbetsmarknadsutskottet anför i sitt betänkande att praktikanternas ekonomiska villkor måste bestämmas genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Så länge frågan om de ekonomiska villkoren inte är löst lär det vara svårt att lösa frågan om sjukpenning. Arbetsmarknadsutskottet hänvisar också till att sysselsättningsutredningen prövar frågor om de ekonomiska villkoren för praktikanter.

Det yrkande som herr Franzén lagt på riksdagens bord i det här avseendet skiljer sig något från det yrkande som finns i motionen. Det framgår inte riktigt klart om man avser att även praktikanter som inte kommer upp till en sjukpenningberättigad inkomst skall få sjukpenning. Det förefaller som om man är kvar i samma situation – att man inte tar hänsyn till den koppling som finns mellan inkomst och sjukpenning. Utskottet menar att det inte finns möjlighet att slopa sambandet mellan inkomst och sjukpenning och att man inte kan särbehandla praktikanter. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen 1091 i denna del.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Jag förstår inte riktigt fröken Bergström. Det är ju ganska klart att det yrkande som föreligger gäller praktikanter och andra som inte kommer upp till den stipulerade gränsen. Det som skall utredas är hur många det kan röra sig om, vilka det kan vara och vilka olika sammanhang som kan vara aktuella. Avsikten är att den här gränsen skall tas bort och att den faktiska inkomsten skall vara sjukpenninggrundande – oavsett om man uppnår den magiska siffran 4 500 kr. eller inte. Såsom framgår av vårt yrkande gäller det inte bara praktikanter utan också andra förvärvsarbetande.

Man kan naturligtvis hänvisa till arbetsmarknadsutskottets betänkande, till den motion som behandlas där, till sysselsättningsutredningen och till den förhandling mellan parterna som givetvis kan komma till stånd och förbättra praktikanternas situation. Men oavsett vilken lönenivå praktikanterna genom dessa förhandlingar kommer upp till tycker vi att det är angeläget att man ser över frågan om sjukpenninggrundande inkomst. Även om praktikanterna får bättre lön – vilket jag innerligt hoppas; i dag är de verkligen diskriminerade i lönehänseende – kan praktiken vara så kort tid att man inte kommer upp till den avsedda nivån.

Det här gäller, som jag nämnde, också andra än praktikanter, t. ex.

Onsdagen den
13 april 1977

*Sjukpenningförmå-
ner*

dem som av ekonomiska eller andra skäl för en kortare tid tvingas avbryta sin utbildning för att förvärvsarbeta och sedan återupptar studierna. De kommer inte heller i fråga för rätt till sjukpenning, om de inte uppnår den magiska gränsen. Det kan alltså finnas skäl att se även på andra än praktikanterna.

De som är på det klara med situationen kan redan i dag förfara på ett annat sätt, nämligen uppge att man skall arbeta längre tid än man skall och därigenom beräkningsvis komma över den magiska gränsen. Då erhåller man också sjukpenningrätt för inkomsten. Om man sedan slutar sin anställning innan man uppnått den uppgivna inkomsten och sjukpenning har utbetalats, krävs såvitt jag förstår inte dessa pengar tillbaka. Om man lämnar falsk uppgift om att man skall jobba längre än man tänkt, erhåller man alltså rätt till sjukpenning. Om man däremot inte känner till detta eller inte vill använda sig av detta tillvägagångssätt, får man inte rätt till sjukpenning. Systemet som det nu är kan alltså uppmuntra till att lämna falska uppgifter.

Beträffande åldersgränserna vill jag säga att vi inte tycker att det är så krångligt att det skall behöva ta särskilt lång tid att utreda frågan. Utredningen har alltså pågått i ungefär två år. Det skulle naturligtvis vara intressant att få höra om utskottet har någon uppfattning om när utredningen kommer att vara klar med frågan. Hur länge till skall vi behöva vänta? Kan utskottets talesman säga att utredningen på den punkten väntas föreligga inom en mycket snar framtid, kan jag förstå motiveringen. Men är det inte på det viset finns det all anledning att vidhålla det krav vi har ställt.

Fröken BERGSTRÖM (fp):

Herr talman! Herr Franzén frågade när utredningen är färdig. Herr Ringaby, som är ledamot av utredningen, kom just och sade att utredningen i dag inte kan svara på det. Det är tänkbart att man kan få fram vissa saker i förväg. Men det här är ett stort område, där det gäller att samordna en mängd olika bestämmelser. Det är ett arbete som tyvärr kanske kommer att ta litet tid.

När det gäller frågan om praktikanterna är det faktiskt så att det yrkande som i kväll lagts på bordet väsentligt skiljer sig från det yrkande som finns i motionen. För att klargöra detta skall jag läsa upp det yrkande som finns i motionen under punkten 2. Där hemställs det att riksdagen beslutar

”att praktikanter under praktiktiden oavsett utbildningsform erhåller rätt till sjukpenning och att lagen om allmän sjukförsäkring ändras i enlighet härmed”.

I det yrkande som lagts på bordet talas det om praktikanter och andra förvärvsarbetande som inte kommer upp till den för sjukpenning stipulerade inkomsten. Det är ju att beklaga att ni i vpk inte tänkte även på detta när ni skrev motionen. Då skulle utskottet ha haft möjligheter att behandla även den delen. Att nu ta ställning till ett helt annat yrkande

än det som ställts från början är inte rimligt. Jag är inte heller övertygad om att man kan komma så långt genom att ändra den här inkomstgränsen, eftersom den ändå måste sägas vara förhållandevis lågt satt.

Herr talman! Jag ber på nytt att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Det är ju utskottets skrivning över vår motion som gör att vi funnit anledning att framställa ett annat yrkande. Jag föreställer mig att det inte är första gången fröken Bergström upplever att det framställs ett annat yrkande än det ursprungliga. Om så är fallet beklagar jag det. Att man inte skulle kunna behandla ett sådant yrkande kan jag inte hålla med om. Jag tycker att det finns skäl att utreda den här frågan i det vidare perspektiv som vi angett i vårt yrkande med anledning av vad utskottet skrivit beträffande motionen.

Jag vidhåller alltså yrkandet om bifall till det under överläggningen framställda yrkandet, och jag beklagar att utskottet inte kan lämna någon uppgift om när resultatet av utredningen beträffande åldersgränserna kan föreligga.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till det av herr Franzén under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Franzén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 22 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till det av herr Franzén under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Franzén begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 281
Nej - 12
Avstår - 1

Onsdagen, den
13 april 1977

Översyn av statliga myndigheters sjuklönesystem för forskningsanställd personal

§ 5 Översyn av statliga myndigheters sjuklönesystem för forskningsanställd personal

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:23 med anledning av motion om översyn av statliga myndigheters sjuklönesystem för forskningsanställd personal.

Herr BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! När socialförsäkringsutskottet anslagit ett alldeles särskilt betänkande åt att avstyrka herr Wijkmans och min motion, nr 1976/77:679, så är det väl närmast en akt av hövlighet att en av motionärerna kommenterar betänkandet.

Vi har i vår motion begärt att ett fullkomligt absurt förhållande skall rättas till, och utskottet har svarat att budgetdepartementet sedan mer än ett år tillbaka funderar på saken och att motionen därför bör avslås.

Vad det handlar om kan enklast beskrivas genom ett praktiskt exempel.

Budgetministern är inte blott en framstående politiker, han har även ett förflutet inom vetenskapen, eller åtminstone populärvetenskapen. För 15 år sedan utgav han en bok i befolkningsfrågan. Den frågan är ju nu åter mycket aktuell, även om detta inte gått upp för alla. Det skulle kunna tänkas att budgetministern nu ville hjälpa socialministern – för det är ju under honom som nativiteten hör – att forska litet om befolkningsfrågan. Herr Mundebo skulle då kunna söka och – låt oss anta det – få ett anslag från t. ex. Wallenbergsstiftelsen för att anställa ett räknebiträde till hjälp i forskandet. Antag nu att räknebiträdet blir så gripet av arbetsuppgiften att hon förväxlar teori och praktik och själv blir med barn. Då är vi inne i det den här motionen handlar om. Vad händer då? Jo, hon tar graviditetsledigt och budgetministern får ingen hjälp med räknandet. Forskningen går i stöpet. Den lagstadgade graviditetsledighetslönen utgår ur forskningsanslaget, som raskt smälter samman. Men eftersom ingen får forska privat längre i det här landet, i varje fall inte om det är personal inblandad, så har herr Mundebo knutit sin forskning till universitetets förvaltningsapparat. Dit har hans forskningsanslag överlämnats, och därifrån utgår då lönen.

Nu är det egentligen försäkringskassan som skall stå för fiolerna, åtminstone till 90 %. Men ingen skall tro att försäkringskassan ersätter herr Mundebos forskningsanslag för utläggerna därifrån. Ack nej! Det är så vist ordnat att de pengarna i stället betalas till riks-försäkringsverket och därifrån går in i statskassan. Att herr Mundebos räknebiträde väntade barn ledde alltså till att Wallenbergsstiftelsens pengar genom universitetet och försäkringskassan överfördes till statsverket, men – frånsatt barnet – kom man inte befolkningsfrågans mysterier in på livet.

Herr Mundebo ger förmodligen inte tappt. Han är inte sådan. Men han har lärt av livet och anställer nästa flicka direkt på anslaget för oförutsedda utgifter, låt oss säga inom socialdepartementet, eftersom det är det vi talar om i dag. Då kan hon få så många barn hon vill, för

då går pengarna runt helt och hållet inom statsförvaltningen, och man kan då utan samvetsbetänkligheter skaffa en ny flicka när den första måste ta ledigt.

Nu skall det här inte missuppfattas. Jag slår inte speciellt vakt om Wallenbergsstiftelsen, det är inte poängen. Inte heller finner jag det onaturligt att flickor får barn. Poängen är att alla anslag ur frivilliga fonder – Cancerföreningen, Nationalföreningen mot hjärt- och lungsjukdomar etc. – plundras på samma sätt och att detta givetvis är en mardröm för alla forskare, som tror sig vara i färd med att göra en upptäckt och i stället finner sig finansiera samhällets åtaganden för sjukdom och barnafödelse.

Herr talman! Detta är absurt. Och det är också absurt att man skall behöva fundera mer än 24 timmar över detta i budgetdepartementet, där ärendet ligger. Winston Churchill skickade lappar till sina ministrar i krigskabinetet med orden "Action this day". Jag vet inte hur Thorbjörn Fälldin gör. Kanske herr Mundebo rent av kan förekomma honom.

Herr talman! Jag har lovat en talesman för utskottet att yrka bifall till utskottets hemställan för att bespara honom besväret. Ske alltså! Men jag hoppas på ett så starkt bifall att det hörs ända till kvarteret Cephalus i Gamla stan, där budgetdepartementet håller hus – om nu någon är vaken där vid denna sena timme.

Med detta anförande, i vilket herr Molin (fp) instämde, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6 Vissa delpensionsfrågor

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:24 med anledning av motioner om vissa delpensionsfrågor m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:96 av herr Persson i Karlstad m. fl. (s),

1976/77:252 av herr Gahrton (fp),

1976/77:461 av herr Sivert Andersson i Stockholm m. fl. (s),

1976/77:692 av herr Ringaby (m),

1976/77:693 av herr Ringaby (m),

1976/77:696 av herrar Strömberg i Botkyrka (fp) och Ekinge (fp),

1976/77:698 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen

beslutade

1. att hos regeringen anhålla om en kartläggning av vilka yrkesgrupper som var sysselsatta i så tungt och påfrestande arbete och vilkas arbetsmiljö kännetecknades av så stora hälso- och olycksfallsrisker, att de borde åtnjuta en kollektiv tidigare pensionering med full pension, samt att för-

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa delpensions-
frågor*

slag härom skyndsammast förelades riksdagen,

2. att de anställdas fackliga organisationer gavs tolkningsföreträde vid avgörandet av vilka arbeten som skulle komma i fråga som deltidsarbete i samband med delpension,

3. att, därest deltidsarbete inte kunnat ordnas, delpension likväl skulle kunna beviljas, under förutsättning att den anställdes fackliga organisation ingivit framställan därom, och att inkomstbortfallet täcktes med halv ersättning från A-kassa samt att A-kassan kompensrades för sådant uttag med statligt bidrag, och

1976/77:1092 av fru Wigenfeldt m. fl. (c).

Utskottet hemställde

1. beträffande kvalifikationsreglerna att riksdagen skulle avslå motionerna 1976/77:96, 1976/77:693, 1976/77:696 och 1976/77:1092,

2. beträffande kompensationsgraden att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:461,

3. beträffande rätt för fackliga organisationer att avgöra vilka arbeten som skulle komma i fråga som deltidsarbeten m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:698, yrkandena 2 och 3,

4. beträffande generell sänkning av pensionsåldern för vissa yrkesgrupper att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:698, yrkandet 1,

5. beträffande förtida uttag att riksdagen skulle avslå motionerna 1976/77:252 och 1976/77:692.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Delpensionsreformen har slagit väl ut. Många arbetare har ansökt om delpension. Det är arbetare som har fått deltidsarbete ordnat.

Varför har då reformen fått ett sådant positivt mottagande? Jo, av den anledningen att det finns ett påtagligt behov av en lägre pensionsålder. Och det är precis vad vpk sade vid behandlingen av reformen 1975. Vi sade också att det inte är tillräckligt med de lösningar som då beslutades. Vi ville gå längre, därför att förhållandena inom arbetslivet starkt varierar. Det finns – jämte ljusa, väl ventilerade och tempererade arbetslokaler – arbetsställen med damm, fukt och giftiga ämnen, som gör luften hälsovådlig att inandas. Arbetena är i varierande grad starkt fysiskt betungande. Maskinerna och arbetsprocesserna driver upp takten, och en förslitning av arbetskraften sker, som utmynnarn i en utslagning ur produktionen. Särskilt utsatta ställen är exempelvis gruvan, skogen, hamnen, varvet och andra ställen med tunga industriprocesser.

Det finns emellertid ett gemensamt drag i arbetslivet. Den alltmer ökade arbetsintensiteten drabbar inte bara dem som har ackord och befinner sig i tvångsstyrda processer, utan den har också gjort sitt intrång i kontorslokalerna. Arbetsintensiteten innebär en snabbare fysisk och psykisk förslitning, vilket i sin tur innebär att åldrandet i arbetslivet upplevs som en mardröm. Det är därför av stor vikt att den allmänna pensions-

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa delpensions-
frågor*

åldern anpassas just efter detta förhållande.

Det nuvarande systemet utgår från en hög pensionsålder, och sedan kan den som har turen och möjligheten därtill hel- eller delpensionera sig i förtid. Detta system måste utifrån lönearbetarnas intressen vara klart sämre än att, som vi anser att man bör göra, vända på frågan och skapa en lägre pensionsålder.

Det finns de som har mer betungande arbeten än andra och av den anledningen skulle behöva lägre pensionsålder för att slippa vara utslitna när de går i pension och som inte heller orkar aktivera sig vidare efter pensionering vid 65 år. Människor med jobb som är tunga och slitsamma och/eller förenade med stora hälso- och olycksfallsrisker är i högre grad än andra beroende av lägre pensionsålder. Gruvarbetarna under jord har tillkämpat sig lägre pensionsålder genom avtal. Detta avtal tillgodoser dock inte det behov som gruvarbetarna anser att det borde göra, för det rör sig som alltid vid förhandlingar om en kompromiss. Men den är likväl en indikation på ett väl underbyggt krav. I vpk är vi överens med gruvarbetarna i denna fråga, men vi menar också att det finns andra som har väl så goda skäl för lägre pensionsålder.

Utskottet hävdar i sitt betänkande "att det knappast kan anses rimligt att i en allmän pensionslagstiftning prioritera hela yrkesgrupper med utgångspunkt i att gruppen har ett särskilt hårt eller pressande arbete, eftersom det är tveksamt om påfrestningarna drabbar så generellt att en särskild lagstiftning är motiverad". Denna förvrängning är bara ett sätt att avstyrka ett berättigat krav utan att behöva ange den verkliga orsaken. Det vore ärligare om utskottet – socialdemokrater och borgare – klart utsade att man inte anser att vissa arbetare är i behov av lägre pensionsålder än andra.

Jag nämnde inledningsvis att delpensionen har rönt stort intresse, och det anser vi är bra. Vid reformens behandling 1975 framförde vi dock farhågor för att alla inte skulle komma i fråga för delpension, och verkligheten har visat att vi hade rätt. Alla lyckas inte få deltidarbete, vilket är villkoret för att delpension skall erhållas. Medbestämmandelagen, som utskottet hänvisar till, är heller inte någon garant för detta. Den ger visserligen förhandlingsrätt för den fackliga organisationen, men fortfarande är det arbetsköparna som bestämmer. För att citera Rudolf Meidner i utredningen om löntagarfonder: "Det är från ägandet som makten utgår." Det är utifrån detta faktum som vi vill lagstifta in fackets möjlighet till tolkningsföreträde i den här frågan.

Herr talman! I vissa fall är det absolut omöjligt att ordna deltidarbete. Det kan finnas olika orsaker till detta. Men är det då riktigt att dessa arbetare inte skall kunna tillgodogöra sig delpension? Delpensionen som sådan skall väl inte förvägras någon därför att det arbete det gäller av någon anledning absolut inte går att dela. Det är av detta skäl som vi återupprepar kravet från 1975 om en undantagsregel, något som också pensionskommittén förordade. Förslaget om en sådan regel ville inte utskottet tillstyrka den gången och inte nu heller, med motivering att

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa delpensions-
frågor*

det rönte kritik vid remissbehandlingen.

TCO och SACO/SR, båda fackliga huvudorganisationer, var för en undantagsregel av det slag som kommittén förordade. Även LO ställde sig positiv, om avgörandet ligger hos den fackliga organisationen. Det är precis vad vi föreslår i vår motion: delpensionen skall kunna beviljas under förutsättning att den anställdes fackliga organisation ingivit framställning om detta. De fackliga huvudorganisationerna vill alltså ha denna undantagsregel, och det kravet borde åtminstone de fackliga socialdemokraterna i denna kammare kunna ställa sig bakom.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till det yrkande som har delats ut med anledning av motionen 1976/77:698 av herr Werner m. fl. Yrkandet har följande lydelse:

att riksdagen med anledning av motionen 1976/77:698 beslutar hos regeringen begära

a) en kartläggning av vilka yrkesgrupper eller delar därav som är sycselsatta i så tungt och påfrestande arbete, och vilkas arbetsmiljö kännetecknas av så stora hälso- och olycksfallsrisker, att de bör åtnjuta en tidigare pensionering med full pension, samt att förslag härom skyndsammast föreläggs riksdagen,

b) förslag till lagstiftning innebärande att de anställdas fackliga organisationer ges tolkningsföreträde vid avgörandet av vilka arbeten som skall komma i fråga som deltidarbete i samband med delpension,

c) förslag till lagstiftning innebärande att, därest deltidarbete inte kunnat ordnas, delpension likväl skall kunna beviljas, under förutsättning att den anställdes fackliga organisation ingivit framställan därom, och att inkomstbortfallet täcks med halv ersättning från A-kassa samt att A-kassan kompenseras för sådant uttag med statligt bidrag.

Fru HÅVIK (s):

Herr talman! Av två skäl skall jag fatta mig mycket kort. Det första är att lagen om rätt till delpension trädde i kraft den 1 juli 1976 och alltså bara har varit i kraft i drygt nio månader. Utfallet av denna reform har varit gott. Det konstaterade herr Franzén själv alldeles nyss från denna talarstol.

Det andra skälet är att en motion av samma innehåll prövades av riksdagen i samband med behandlingen av propositionen 97 år 1975. Därför yrkar jag avslag på motionen 698, yrkandena 2 och 3.

I yrkandet 1 i motionen 698 begär man en kartläggning av vilka yrkesgrupper som på grund av tungt och påfrestande arbete samt dålig arbetsmiljö bör åtnjuta en kollektiv pensionering med full pension. Herr Franzén ironiserade litet över utskottets uttalande i den frågan, där utskottet erinrar om att vi upprepade gånger har uttalat att det inte kan anses rimligt att i en allmän pensionslagstiftning prioritera hela yrkesgrupper med den motiveringen att grupperna som helhet har ett särskilt hårt och påfrestande arbete. I det citat som herr Franzén gjorde ur utskottets betänkande glömde han nämna att den uppfattningen delas av

specialister inom arbetsmedicin och åldersforskning.

Jag yrkar sålunda avslag även på yrkandet nr 1 och bifall till socialutskottets hemställan i betänkandet nr 24.

Herr FRANZÉN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det yrkande som utdelats på bänkarna har en något anorlunda innebörd än det som fru Håvik nu kommenterade. Vi säger där med anledning av utskottets skrivning att det gäller en kartläggning av yrkesgrupper eller delar därav. Det innebär sålunda att vi inte tar generellt hela yrkesgrupper. Om fru Håvik hade läst yrkandet, så skulle hon ha funnit att det står ganska klart utsagt.

Vi anser att det bör utredas vilka arbetare som har så tungt och slitsamt eller så riskfyllt och hälsofarligt arbete att det bör berättiga till en lägre pensionsålder. Tror inte utskottet att en skogsarbetare som i hela sitt liv har arbetat i skogsavverkning eller en gruvarbetare som under lång tid har arbetat med ortdrivning eller liknande under jord har gjort bättre skäl för en tidigare pensionering än den som har arbetat inomhus med ett lättsamt och inte ackordsstressat eller prestationskrävande arbete? För min del har jag den uppfattningen att de nämnda grupperna bör ha differentierad rätt till pension.

Jag upprepar att våra förslag inte kräver någon generell bedömning för alla nämnda yrkesgrupper utan att man också kan ta hänsyn till delar av desamma. Vi vill att dessa komplex utreds. Det måste ju ändå vara de tunga, skadliga och slitsamma jobben som skall vara grunden för en lägre pensionsålder!

Fru HÅVIK (s) kort genmäle:

Herr talman! Två år i följd har vänsterpartiet kommunisterna yrkat att man skall bedöma dessa grupper generellt. Herr Franzén kan kanske ursäktas mig, eftersom jag var fullt upptagen med att lyssna på de visdomsord han gav kammarens ledamöter från riksdagens talarstol under tiden som detta yrkande delades ut. Jag kunde därför inte se den glidning som skett från motionstexten till texten i det yrkande som ligger på bordet. Det ändrar emellertid ingenting i sak när det gäller utskottets ställningstagande.

Till sist vill jag också slå fast att riksförsäkringsverket fick den förra regeringens uppdrag att följa utfallet av delpensionsförsäkringen. Jag sade tidigare att reformerna varit i kraft i ungefär nio månader, och riksförsäkringsverket har för avsikt att göra en utvärdering av utfallet av delpensionsförsäkringen. Det kommer att ske någon gång i slutet av sommaren. Man gör detta i samråd med den pensionsdelegation som är knuten till riksförsäkringsverket.

Herr HJORTH (s):

Herr talman! Jag kan vid denna sena timme glädja kammarens ledamöter med att jag kommer att fatta mig mycket kort och att jag inte

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa delpensions-
frågor*

heller kommer att ställa något yrkande. Trots detta finner jag det angeläget att säga några få ord i anslutning till motionen 1976/77:96 av herr Persson i Karlstad m. fl.

I motionen begärs ändring av nuvarande regler, så att delpension kan utgå till arbetstagare som utför arbete under sex månaders intervall. Utskottet ställer sig dock avvisande till sådana tankar. Det fasthåller vid den hittills rådande principen att arbetstagaren utför något arbete åtminstone varannan månad. Utskottet anser att full arbetstid under vissa månader med mellanliggande helt lediga perioder i många fall kan tänkas få en effekt rakt motsatt den med delpensionen avsedda.

Nu är det inte bara skogsarbetare som skulle ha glädje av en reform av det slag som åsyftas i motionen, dvs. arbete endast under sommarhalvåret. Det finns andra arbetare och tjänstemän som har problem med kärlekskramp, hjärtat, allergier o. d. Bl. a. i Värmland har det också omvittnats att flera arbetsledare inte klarar av vinterns påfrestningar, medan de däremot kan göra en fullgod arbetsinsats sommartid. Vissa kan fortsätta att kämpa med sina begynnande svårigheter, medan andra måste sjukskriva sig. De yrkessjukdomar som det är fråga om är av sådan natur att de är besvärligast under den kallaste årstiden.

Vid en hälsoundersökning av ca 1 000 skogsanställda som åren 1973–1975 utfördes vid Uddeholmsbolaget fann man ett stort antal sjukdomar och skavanker, vilka försvårade och rent av omöjliggjorde tungt kroppsarbete vintertid. Flera av de äldre skogsanställda är emellertid i stånd att utföra arbete sommartid. I stället för sjukskrivning och sjukpension skulle denna kategori av människor med hjälp av delpension kunna minska sin arbetsprestation i lämplig och mjuk takt.

En annan betydelsefull faktor i sammanhanget är att det sommartid ofta finns tillgång till lättare arbeten, medan det är sämre under vintern. En möjlighet till delpension vintertid skulle mottas mycket positivt av många. Det vore också en vinst för samhället, om man kunde undvika helpensionering i förtid för vissa och minska kraven på sjukersättningar.

Jag tycker att en i och för sig värdefull deltidspensionsreform kunde göras bättre genom att man anpassar den till de verkliga förhållandena på det område som herr Persson i Karlstad har motionerat om. Men då det inte varit möjligt att få något stöd i utskottet, anser jag det inte lönt att ställa något yrkande om bifall till motionen.

I detta anförande instämde herr Blomkvist (s).

Fru HÅVIK (s):

Herr talman! Syftet med delpensionsreformen var ju att man ville ge de försäkrade möjlighet till en mjukare övergång från arbete till pension genom en avtrappning av arbetsinsatsen under de sista yrkesverksamma åren. Utskottet har pekat på att motionen 96 inte tillgodoser kravet på denna successiva nedtrappning av arbetsinsatsen. Man menar att det inte blir någon mjuk övergång, om vederbörande i upprepade perioder först

Onsdagen den
13 april 1977

*Vissa delpensions-
frågor*

skall vara i hårt arbete i sex månader och sedan skall vara pensionerad i sex månader. Vi har hört oss för hos Skogsarbetareförbundet och fått beskedet att man där inte är intresserad av pensionering under de förutsättningarna. Det som herr Hjorth bedömde som en vinst för samhället kanske fackförbundet snarare har sett som en vinst för företaget.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HJORTH (s):

Herr talman! Det är möjligt att man har olika synpunkter på dessa förhållanden, och jag vet att man vill få till stånd en successiv avtrappning av arbetsinsatsen. Jag känner inte till hur man ser på detta från medicinsk synpunkt, men faktum är att många måste begära sjukpension eller låta sjukskriva sig, eftersom de inte kan utföra arbete vintertid. I det läget tycker jag att den delpensionslösning som herr Persson i Karlstad har motionerat om är ett bättre alternativ.

Det är tydligen olika uppfattningar om detta inom den fackliga kåren. Jag har fått brev från fackliga tjänstemän i Skogsarbetareförbundet och i Skogstjänstemannaföreningen, där man framhåller fördelen av en reform i den riktning som jag har talat om.

Det är möjligt att man inte behöver ändra författningen för att vinna det syfte som jag har talat för. Det kan räcka med att ändra tillämpningen av den, och det får då ske en prövning från fall till fall. Med en något generösare tillämpning än nu tycker jag att mycket skulle vara vunnet. Erfarenheten säger att riks försäkringsverket varit mycket restriktivt i sin bedömning av ärenden av detta slag.

Om fru Håvik och utskottets ledamöter i övrigt kunde medverka till detta, skulle jag vara nöjd med denna debatt.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3 och 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av herr Franzén under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Franzén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 24 mom. 3 och 4 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Franzén under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Franzén begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 281

Nej - 12

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölles.

§ 7 Utlandssvenskars sjukvårdsförmåner

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:25 med anledning av motioner om utlandssvenskars sjukvårdsförmåner.

Herr AULIN (m):

Herr talman! När det gäller ersättning vid sjukdom utomlands är det en grupp människor som löper en särskild risk att drabbas hårt. Det är sådana kroniskt sjuka som till följd av sin sjukdom har bosatt sig utomlands i ett varmare och bättre klimat för att där få en drägligare tillvaro. Ofta är det äldre personer som lider t. ex. av astma, reumatism eller psoriasis. För pensionärer som arbetat och betalat skatt under sitt verksamma liv här hemma i Sverige och som fortsätter - nu som utlandssvenskar men fortfarande svenska medborgare - att betala skatt hemma känns det hårt att de, om de drabbas av akut sjukdom som kräver sjukhusvård i gästlandet, får betydande utgifter utan att försäkringskassan hemma träder emellan. Jag har exempel på hur en 14 dagars sjukhusvård för en folkpensionär har betytt vårdkostnader i Frankrike som motsvarar folkpensionen för 3/4 år, och detta var hans enda inkomst.

Nu pekar utskottet på att det i vissa fall är möjligt att få sjukvård hemma i Sverige. Det är dock ofta så att det vid akut sjukdomstillstånd inte är möjligt att genom transport hem anlita sjukvården i Sverige. Sjukdomen kan vara av den arten att det med hänsyn till detta inte bör ske någon transport.

Utskottet hänvisar i sitt yrkande om avslag på min motion till att förhandlingar pågår med ett antal länder i syfte att åstadkomma konventioner som erbjuder sjukvård i värdlandet. I regel torde det då bli på samma villkor som erbjuds värdlandets medborgare. Om man på grund av sjukdom anser sig böra vistas i ett land med bra klimat men med sämre utvecklat socialförsäkringssystem sitter man ändå ganska illa till.

Utskottet menar också att rätt till ersättning från den svenska sjukförsäkringen för sjukvård utomlands skulle kunna leda till missbruk. Själv tror jag att det borde vara möjligt att utan större svårigheter kartlägga och avgränsa den grupp av folkpensionärer och sjukpensionärer som av hälsoskäl bosätter sig utomlands. För denna grupp borde det vara möjligt

att tillskapa sådana ersättningsbestämmelser som medger att svensk försäkringskassa kan utge ersättning för akut vård oavsett bostadsort.

Nu förutsätter emellertid utskottet att frågan kommer att prövas vidare av den socialpolitiska samordningsutredningen. Jag hoppas då på ett positivt ställningstagande till förmån för den grupp människor jag här har talat om, och jag befinner mig därför i samma situation som herr Björck i Värmdö nyligen, att jag i dag inte har annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8 Beräkning av socialförsäkringsavgifter

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1976/77:26 med anledning av motioner om beräkning av socialförsäkringsavgifter.

I detta betänkande behandlades motionerna

1976/77:463 av herr Oskarson (m),

1976/77:1081 av herrar Josefson (c) och Andersson i Nybro (c), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om utredning angående införande av ett avgiftsfritt belopp i botten av inkomsten vid uttagandet av egenavgifter till socialförsäkringarna från egna företagare och fria yrkesutövare, samt

1976/77:1085 av herr Olsson i Järvsö m. fl. (c, fp).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. med bifall till motionen 1976/77:1081 ge regeringen till känna vad utskottet anför,
2. avslå motionerna 1976/77:463 och 1976/77:1085.

Reservation hade avgivits av herrar Aspling, Augustsson och Karlsson i Ronneby, fru Håvik samt herrar Marcusson, Lindström och Nilsson i Norrköping (samtliga s) vilka ansett att utskottet under I bort hemställa att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:1081.

Herr KARLSSON i Ronneby (s):

Herr talman! I detta socialförsäkringsutskottets betänkande behandlas bl. a. en motion av herr Josefson och herr Andersson i Nybro. I denna motion vill man ha en utredning angående införande av ett avgiftsfritt belopp i botten av inkomsten vid uttagande av egenavgifter till socialförsäkringarna för egna företagare och fria yrkesutövare. Det är ingen ny fråga för riksdagen. Om jag inte minns fel är detta femte gången

Onsdagen den
13 april 1977

*Beräkning av
socialförsäkringsav-
gifter*

sedan 1974 som vi har haft att behandla motioner av samma innehåll som den nu föreliggande.

Motionärerna erinrar om att man såväl vid beräkning av den direkta skatten som vid uttag av den allmänna arbetsgivaravgiften för egenföretagare tillämpar systemet med ett avgiftsfritt grundbelopp. Det avgiftsfria beloppet vid uttagandet av den allmänna arbetsgivaravgiften har undan för undan höjts från 10 000 till f. n. 30 000 kr. per år.

Motionärerna säger i sin motion att "egenavgiften för anställda har överflyttats på arbetsgivaren" och vill tydligen därmed antyda att de anställda har blivit speciellt gynnade i förhållande till egenföretagare och fria yrkesutövare. Men så är ju inte förhållandet. Överföringen till arbetsgivaren av socialförsäkringsavgifterna är ju endast ett tekniskt förfarande, som innebär att hänsyn till denna kostnad för arbetsgivaren avräknas vid avtalsförhandlingarna, och är sålunda ingen extra favör för de anställda.

Från den 1 januari 1974 skedde en omläggning av folkpensionsavgiften till en socialförsäkringsavgift. Samtidigt slopades det då gällande grundavdraget både för folkpensionsavgiften och för sjukförsäkringen. I samband med uppgörelsen mellan socialdemokraterna, folkpartiet och centerpartiet om den ekonomiska politiken för 1976 slopades avgiftstaket som var 7,5 gånger basbeloppet. Socialförsäkringsavgifter utgår därmed på hela lönesumman för både anställda och egenföretagare.

Motionärerna anser att "med hänsyn till den omläggning som skett, med betydligt högre egenavgifter", och "att avgift även uttages på kapitalinkomst", alltså för i rörelsen insatt kapital, vill man ha ett avgiftsfritt grundbelopp för socialförsäkringarna när det gäller egenföretagare och fria yrkesutövare. Ett sådant förfaringsätt som nu har tillstyrkts av utskottets borgerliga majoritet innebär i praktiken att man övervältrar kostnaderna för detta grundskydd på andra försäkrade. Det kan vi socialdemokrater inte acceptera. Det måste vara ett rättvisekrav att alla som kommer i åtnjutande av den trygghet som socialförsäkringarna ger också i mån av ekonomisk förmåga är med och betalar för dessa förmåner.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till den reservation som är fogad till socialförsäkringsutskottets betänkande i detta ärende.

Herr ANDERSSON i Nybro (c):

Herr talman! I stor utsträckning finansierar vi i dag våra socialförsäkringar genom arbetsgivaravgifter. I huvudsak beräknas dessa avgifter på den lönesumma som arbetsgivaren betalar ut till de anställda. För egenföretagarna gäller inte denna princip. För dessa utgör såväl arbetsinkomsten som inkomst av kapital som är insatt i företaget den inkomst som egenföretagaren är skyldig att erlagga avgifter för. Detta innebär ett avsteg från principen om att enbart arbetsinkomsten skall vara avgiftspliktig.

Man kan naturligtvis fråga sig varför riksdagen valt ett avgiftssystem som slår hårdare mot egenföretagarna än vad det gör mot andra grupper.

Förklaringen ligger väl i att det varit svårt att avgöra vad som är arbetsinkomst och vad som är kapitalinkomst i ett egenföretag. Det är väl därför man valt att betrakta hela inkomsten som arbetsinkomst för egenföretagarna.

Det har väl heller inte funnits så stor anledning att tidigare reagera mot detta system när avgifterna till socialförsäkringarna varit relativt låga. När avgifterna under senare år ökat kraftigt har det blivit allt orimligare att också ta ut avgifter på den del av egenföretagarnas inkomster som utgör avkastning av kapital i företaget.

Ett konkret exempel kan rätt väl belysa hur motiverad en förändring är på den här punkten. Man kan t. ex. utgå från att en egenföretagare satt in 300 000 kr. i sitt företag, vilket inte är någon extremt hög egeninsats. Om man beräknar en ränteavkastning på 8 % på det insatta kapitalet får vederbörande en kapitalinkomst på 24 000 kr. På denna kapitalinkomst lägger han ca 6 000 kr. i social- och ATP-avgifter. En löntagare eller en företagare som har ett motsvarande egenkapital i t. ex. bank, aktier eller liknande placering är helt befriad från avgifter på en exakt lika stor kapitalinkomst.

Det är dessa orättvisor som herr Josefson och jag vill komma till rätta med genom motionen 1081. Vi har från centerns sida även under tidigare år drivit samma linje men inte lyckats få utskottsmajoriteten med oss.

Utskottets majoritet har nu funnit att det finns starka skäl för att närmare analysera frågan om ett avgiftsfritt grundbelopp för egenföretagarnas avgifter till socialförsäkringarna. Vi har inte tagit ställning till hur ett sådant förslag skulle se ut i detalj. Det kan bäst bedömas när man har en klarare bild av hur stora kapitalinsatserna är ute i olika egenföretag.

Det är egentligen inte någon ny princip som utskottsmajoriteten förordar. Riksdagen har för något år sedan – i stor enighet – infört ett avgiftsfritt grundbelopp för den allmänna arbetsgivaravgiften som herr Karlsson i Ronneby mycket riktigt pekat på. Det beslutet måste ses som ett första steg från riksdagens sida att avgiftsbelägga endast arbetsinkomster även för egenföretagarna.

Jag har därför svårt att förstå den socialdemokratiska reservationen i betänkandet. Där undviker man helt diskussionen om problemet att vissa kapitalinkomster blir avgiftsgrundande. I stället försöker man framställa utskottsmajoritetens förslag som att det skulle gynna egenföretagarna på andra gruppers bekostnad. Det är ett helt felaktigt påstående. Detta visar inte minst det exempel jag tagit. Det är självklart att införs ett avgiftsfritt grundbelopp för egenföretagarna, så får detta belopp inte utgöra underlag för sociala förmåner. Därmed faller även reservanternas andra motiv mot utskottsmajoritetens förslag.

Jag skulle ha haft viss förståelse för den socialdemokratiska reservationen, om man förordat ett system där alla kapitalinkomster skulle bli avgiftsbelagda. Väljer man den vägen, så behandlar man alla lika. I så fall skulle det inte finnas anledning att driva linjen om ett avgiftsfritt

Onsdagen den
13 april 1977

*Beräkning av
socialförsäkringsav-
gifter*

grundbelopp för egenföretagarna.

Däremot vågar jag inte bedöma vilka praktiska och administrativa svårigheter ett sådant förslag skulle innebära. Ur jämlikhetssynpunkt skulle det onekligen ha sina fördelar.

Herr talman! Det folk i allmänhet har rätt att kräva är att de politiska beslut vi tar här i riksdagen vilar på klara principer. Det gör inte det nuvarande systemet för uttag av socialförsäkringsavgifter. Det går rimligtvis inte att gå ut till allmänheten och bli trovärdig när man har ett system där en person tvingas erlægga 6 000 kr. i socialavgifter för sina kapitalinkomster, medan en annan blir befriad från avgifter för kapitalinkomster av exakt samma storlek. Det utskottets majoritet vill åstadkomma i betänkandet nr 26 är en grundlig analys av hur det nuvarande systemet slår för olika egenföretagare. Ett sådant klarläggande kan ge ett bra underlag för ett beslut om rättvisare avgifter till socialförsäkringarna.

Med detta ber jag att få yrka bifall till socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 26.

Herr KARLSSON i Ronneby (s):

Herr talman! Det är riktigt som herr Andersson i Nybro säger, att det är en viss skillnad på kapitalinkomster när det gäller socialförsäkringsavgifter. Om man sätter in ett kapital i en bank eller köper aktier och får utdelning är man befriad från att betala socialförsäkringsavgifter för beloppet, men om man sätter in kapitalet i ett företag får man betala sådana avgifter. Där finns emellertid en verklig skillnad, herr Andersson. Om jag sätter in kapitalet på bank och skulle bli sjuk har jag ändå utdelning från banken – jag lever som rentier. Detsamma gäller för aktierna. Men om jag tar de 300 000 kr. som herr Andersson nämnde, köper mig en lastbil och börjar jobba med den och sedan blir sjuk och lastbilen står stilla – då blir det ingen avkastning, och då måste jag se till att jag har en försäkring som täcker inkomstbortfallet.

Om vi antar att jag kör in 60 000 kr. med bilen och sedan, som herr Andersson vill, skulle få ett grundavdrag på 30 000 kr., får jag bara en sjukförsäkring som motsvarar 30 000 kr. i inkomst. Dessutom är det hela kopplat till ATP; det blir alltså lägre ATP i framtiden.

Jag tror inte att alla egna företagare är trakterade av ett sådant system som herr Andersson i Nybro här förordar.

Herr ANDERSSON i Nybro (c):

Herr talman! Om herr Karlsson i Ronneby hade tagit del av den debatt som skatteutskottets ordförande hade med herr Josefson i denna kammar för en tid sedan, skulle han veta att det klart framgick att skatteutskottets ordförande hade starka sympatier för det förslag som vi fört fram i motionen och det ställningstagande som utskottsmajoriteten nu har gjort.

Jag vill mycket kort återge vad skatteutskottets ordförande sade vid

det tillfället. Bl. a. sade han att herr Josefsons förslag att en del av företagarinkomsten skall behandlas som kapitalinkomst – han önskade ett avdrag från inkomsten som inte skulle beläggas med arbetsgivaravgifter och sådant – tror jag vi kan bli överens om, ifall man inte sätter gränsen för högt.

Jag kan för min del helt instämma i herr Wårnbergs uttalande, och jag tror att om de socialdemokratiska ledamöterna av socialförsäkringsutskottet närmare hade tagit del av den debatten hade de funnit att reservationen var överflödig.

Herr WÅRNBERG (s):

Herr talman! Jag tror att man skall fortsätta och citera herr Wårnberg litet mer. Herr Wårnberg har nämligen hela tiden sagt att man inte heller skall ha några förmåner, om man inte betalar några avgifter. Förmåner och avgifter hör ju samman, och man kan inte samtidigt göra avdrag när det gäller att betala avgifterna och få förmånerna för dem. Det är också vad herr Karlsson i Ronneby just nu har sagt.

Herr ANDERSSON i Nybro (c):

Herr talman! På den punkten delar jag helt herr Wårnbergs uppfattning. Det är självklart att inte egenföretagarna skall ha sociala förmåner för det grundavdrag som vi förordar i motionen och i utskottsmajoritetens förslag.

Herr WÅRNBERG (s):

Herr talman! Vi har här i landet haft ett system med ATP där vi började med att en tredjedel av inkomsterna inte skulle vara ATP-grundande. Det var just av hänsyn till att man fick erlägga avgifter för kapitalinkomster. Under många, många år kämpade man från företagarhåll för att få bort den diskrimineringen – att inte hela inkomsten var ATP-grundande. Nu har man fått det, och nu kämpar man återigen om detta. Det värsta är att jag tror att man vill ha kvar förmånerna men inte betala avgifterna.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Aspling m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Karlsson i Ronneby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 26 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Aspling m. fl.

Nr 106

Onsdagen den
13 april 1977

*Beräkning av
socialförsäkringsav-
gifter*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Karlsson i Ronneby begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 152
Nej – 136

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 9 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle bland två gånger bordlagda ärenden skatteutskottets betänkande nr 38 och näringsutskottets betänkanden nr 23–25 uppföras främst samt arbetsmarknadsutskottets betänkanden nr 18, 19 och 22 sättas sist.

§ 10 Kammaren åtskildes kl. 23.40.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert